

ÚJ SZEMLE

I. szám. II. évfolyam.

Megjelenik minden hó 1-én és 15-én.

Budapest, 1908 jan. 1.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Alkotmány-utca 23. szám.

Előfizetési ára: Félévre 12 kor., negyedévre 6 kor. Egyes szám ára 1 kor. Megrendelhető bármely könyvkereskedés útján.

Általános választójog lajstromos népszavazással.*

I.

A magyar közjog történetében a választójog általánosítása *új epoka kezdetét* jelenti. Messze eltávolodik alkotmányunk arisztokratikus multjától, demokrata lábra állítja a képviselőházat s a nemzet sorsára döntő befolyással az urnáknál megnyilatkozó népakaratot ruhazza fel. Így alakul ki és indul meg a *népparlamentek korszaka* Magyarországon.

Konzervatív értelmiségünk észrevehetőleg *aggódva* néz e radikális irányzatú törvényalkotás elé, mely az alkotmányos jogéletet a népesség minden rétegére kiterjeszti, s ezzel a magyar jogrendet *új alapra* helyezi át. A régi rendszer előbb nemesi kiváltság gyanánt kezelte, majd értelmi és vagyoni cenzus szerint kontingentálta a politikai jogokat. Így fejlődtek azok az ősi alkotmány talaján, nemzeti hagyományaink szellemében, s a történeti kontinuitás jegyében napjainkig. E kipróbált szilárdságú jogalap egy évezrednél tovább fenntartotta a magyar hazát!

Vajjon *fennmaradhat-e* az ország ugyanily biztossággal az *új alapon magyar nemzeti jogállamnak* akkor is, ha az alkotmány sáncaiba benyomulandó új néptömegek — a népesség *vegyes etnikai összetétele* s a társadalom *forrongó evolúziós állapota* miatt — nem bírhatnak annyi összefogó nemzeti és államfentartó politikai erővel, hogy a jogrend

* Közöljük a kiváló publiczista nézetét, a tárgyra különben, mely most úgyszólván hosszú időn keresztül az érdeklődés középpontjában lesz, ismét vissza fogunk térni. *A szerk.*

gyökeres átalakulásakor az ország történeti jellegét és változhatatlan államcéljait végzetes rázkódtatások, vagy éppen katasztrofális válságok ellen biztosíthatják!? Ezt kérde most tiszteletreméltó aggodalommal a konzervatív hazafias felfogás.

De a törvényhozók nem térhetnek ki többé a feladat elől, melyre a mindeneget nivelláló korszellem, a kulturcsírák szapora fejlődésétől megébredt népi öntudat, az államélet irányában emelkedő közigények, idegen példák kecségtetése s feszült válságú belviszonyok nyomása az illetékes tényezőket rákésztette. *Lenn a szociális béke* érdekében követelik, *fenn az államcéllok* javára sürgetik tőlük a megoldást. Ez áramlat a vis maior hatalmával lép fel, s immár nincs erő, mely azt előnyomulásában megállítani merné, vagy célhoz jutásában akadályozni tudná.

A kodifikátor nehéz, de szép és komoly tiszte lesz, hogy az ellentéteket elsimítsa, az aggódókat megnyugtassa s az országra nézve fenyegető veszedelmeket az új jogrendtől intézményesen távol tartsa.

Oly törvényt kell alkotnia, mely egyfelől gondoskodik a történeti jog, a nemzeti egység s az államcéllok hathatós garanciáiról, másfelől az új gépezetet biztosító fékekkel és korlátokkal akként szereli föl, hogy ezek által befolyást gyakorolhasson a közélet irányításához még iskolázatlan új elemek millióinak politikai nevelésére, a parlamenti intézményt ez által a lesüllyedés veszedelmétől megóvjá, sőt régi hibáin is javítson, s ily módon benne a magyar alkotmány legfőbb, semmi mással nem pótolható biztosítékát teljes érvényességre emelje.

Sajnos, az adott kényszerhelyzetben, e munkálatot — tárgyi nehézségeken kívül — *kivételes preszsziók* is terhelik. Úgy szólva záros határidőre kell elkészülnie, s oly konstellációk közt, mikor a dolog nyugodt folyása alig lehetséges. A *nemzetiségi és szociális demagogia* épp most fegyverkezik elhatározó küzdelmekhez, s kívül a haza határán *idegen offensiv törekvések* jelei mutatkoznak, melyek csak a belső zavarok alkalmát várják, hogy konkrét formát ölthessenek. A nyomtatványos és egyéb propaganda útján máris bevezetett ellenséges szándék a maga tervét az *általános választójognak Magyarországon beállható balsikerére* látszik alapítani. Konkluziója nyilván az, hogy a majdani magyar *népparlament*, az ő bevárando lehetetlen összetételével, kormányképtelen voltával és züllésnek induló szellemével, *a magyar alkotmányosságot önműködőleg dekomponálni fogja*, — idegen beavatkozás javára pedig az országban tarthatatlan közállapotokat, vagy éppen *tabula rasa*-t teremt.

Ily viszonyok közt az új választási törvénynek a *nemzet életére döntő jelentőség jutott*. Életképességünk s a jövőhöz való jogunk próbaköve leend az, a milyen volt közel 60 éve az 1848:III—IV., és most negyven éve az 1867:XII—XIV. t.-cikk.

Történetünk nagy alakjai sorába, a nemzet jötevői közé lesz számítandó az *államférfi*, ki e sorsfordulónál a nehéz feladatra erős lélekkel vállalkozik: az új jogrendet avatott kézzel megalkotja s azt minden veszedelem elhárításával, minden ellenséges támadás kivédésével sikeresen életbe lépteti.

Ellenben végzetszerű csapás volna az országra, ha e korszakos munkát egy balfordulat avatatlan szellemű, vagy nemzeti értelemben megbízhatlan tényező kezéhez juttatná. Ez esetben a *fonákul, vagy gonosz tendenciával alkalmazott általános választójog* egész politikai közéletünk és *parlamentarizmusunk megrontójává* válhat. Sőt féltő, hogy Magyarországra előbb-utóbb egy *közjogi Mohács* katasztrófáját zúdíthatja.

II.

Nyugati országokban, hol az *államélet* századok óta nemcsak jól megalapozva, hanem teljesen *konzolidálva* is van, a hol a *nép-milliók nemzeti élete már rég összeforrt* felbonthatatlan nagy egészszé, mely az államcélokkal *szolidáris* s azok szolgálatában egységes öntudattal közreműködik: ott a régi jogrendről az *általános választójog rendszerére* viszonylag *könnyű volt az áttérés*.

Ily jogterületen a cenzus szerint kontingentált választóközönség szűkebb körében *ugyanaz a nemzeti közszellem* élt, a melyet az általános választójog a legszélesebb körben s a legnagyobb közvetlenséggel szólaltat meg. Az új jogrend tehát nem jelentett egyebet, mint *a jogalany megnövekedését*, azonagy jogerőnek a népmilliók anyagában megtestesülését s e tömeg akaratnyilvánulásának alkotmányos jogszabályokba foglalását. Így az egész nagy reform voltaképp csak szélesebb új alapra alkalmazta a parlamentárizmus *addigi elveit*, s a választási eljárás *régi formáin* az új méretekhez alkalmasan tágított. A választóvá képesítés feltételei egyszerűsítetttek, viszont a névjegyzékek szerkesztése, a tömegek leszavaztatása, a jelöltek és szavazatok számontartása bonyodalmasabbá vált s több munkát, nagyobb működő apparátust és költséget igényelt. De ezzel aztán ki is merültek az összes nehézségek.

A mi a *képviseltetési rendszer lényegéhez* ab ovo mindig hozzátartozott: a mandátumoknak *kerületenkint megosztását* s a választási eredménynek *a többségakaratan kifejezett szankcióját*, az általános választójog érintetlenül hagyta *mindenütt*, a hol a választóközönség homogenitása folytán a *nemzeti egységet* s a kerület-parcellánként megnyilatkozó népbizalomtól az *állam-egységet nem kellett féltetni*. Ily fentartással a népparlament gyökérszálai továbbra is a kerületek talajából hajthattak ki, s a népképviselet megmaradhatott az alulról összetett népbizalom mozaikszerű kompozíciójának, — a cenzusos országgyűlések, vagy a rendi képviselet a feudal-parlamentek és diéták régi mintája szerint. Mert

a nemzet és az állam konszolidált állapota az új rendnek *biztosítékul* szolgált, hogy az általános választójog a legszentebb közjavakat: a történeti állameszmét, az országos terület épségét, a nemzet közjogait, a törvényhozás egyensúlyát s a historiai pártok kormányképességét, századok *csönkíthatatlan szerzeménye* gyanánt mindenha *szentül meg fogja őrizni*.

De Magyarországon az új rendre való átérés problémája nem ily egyszerű, s a honi állapotok óva intenek attól, nehogy a megoldásnak külföldön bevált és nemzetközileg elterjedt formái nálunk rövidesen átvétessenek.

A mi viszonyaink közt igen nagy kérdés, s a törvényalkotói feladat súlypontja tán épp ezen nyugszik: vajjon a konszolidálásban még bevégetlen, intézményeinek kiépítése előtt álló magyar jogállam rábízhatja-e ama feltétlenül konzerválandó legszentebb jogait *oly népparlamentre*, mely választott tagjaiban *poliglott népességű kerületek mozaikjából kénytelen kialakulni*, s meghagyhatja-e a népképviselőnek ily módon jelleggel és tartalommal ellátásában *az iniciatívát e kerületeknél* akkor is, ha ott a választójogot a *népmilliók szertelen többségében nyers új elem gyakorolja*, melynek a joggyakorlathoz szükséges iskolát csak a jogban részesedés után lehet végig járnia?

Választási térképünk egybevetése hazánk *néprajzi* térképével a föltett kérdésre határozottan *tagadó feleletet* ad.

A magyar képviselőház most 413 kerület bizalmán épül fel: 81 mandátum esik 62 városra, 332 pedig a 63 megyére. E kerületek fajnépességi viszonyairól a népleíró statisztika következőleg tájékoztat:

Városi mandátumaink 63 fajmagyar és 18 más ajkú kerület közt oszlanak meg, a magyarság túlsúlya itt tehát 45 egységgel biztosítva van. Ellenben a *megyei* mandátumok közül csak 159 esik fajmagyar kerületre, 173 pedig másajkúnak jut s így az erők mérlegén a fajmagyarság itt *14 egységgel inferioritásban marad*. Végző eredményben a mérleg aztán úgy zárul, hogy a képviselőház 413 tagja

közül 222 mandatarius fajmagyar, 191 pedig más ajkú választóközönségtől kapja mandátumát. Ha tehát a másajkú kerületek nem választanak magyar jelölteket, a *magyarság parlamentáris túlsúlyát csak 31 egységgel* fejezhetni ki, mai kerületbeosztásunk szerint.

Sőt ennél *kedvezőlenebb eredmény sem* tartozik most a lehetetlenségek közé. Mert a megyei kerületek közt akad 24 s a városiak közt három olyan, a hol a választóknak *csupán relativ*, vagyis súlytalanul *gyenge többsége fajmagyar*, mely labilis túlsúlyát *könnyen elvesztheti*. Ha e 27 kerületben a magyarság tért veszít, akkor a mérleg teljesen fölbillen: a magyar mandátumok száma 222-ről lepad 195-re, a másajkúaké pedig 191-ről felszál 218-ra. A mi egyértelmű azzal, hogy a fajmagyarság *elvesztette parlamentáris túlsúlyát* s a másajkúakkal szemközt *23 egységig minoritásba süllyedt*.

Ily vészes lehetőségeknek tartotta nyitva a legális tért válssztókerületi beosztásunk eddigi törvényes rendszere!

Hogy a veszedelmek mégis elmaradtak, s avult választási törvényünkkel megélhettünk, az *e kerületi rendszer daczára történt* így s a viszonyok kedvezésének, az események és helyzetek nyugodt, részben szerencsés alakulásának volt köszönhető.

Negyven békeév vonult el az ország fölött. E hosszú időn át az alkotmányos jogrendet a *királyi főhatalom* tekintélye, a nemzet erkölce s az intézmények ereje minden irányban *megoltalmazta*. Nyughatatlan elemek és bontó törekvések bátorítást sehonnét nem kaptak. A törvényhozás s a kormányzat területén a *nemzeti munka* többnyire zavartalanul, és mindig normális mederben folyhatott, a *történeti pártok* parlamentáris közreműködésével s a magyar kormányférfiak felelős vezetésével.

A másajkú néprétegekben *nemzetiségi*, az alsó néposztályokban *szociális* öntudatosság alig létezett: soká aludta gyermekálmát vagy aléltnan pihent. A *hivatásos izgatók* ott is, itt is elszigetelve látták magukat, s kénytelenek voltak reménytelen szándékkal a teljes

passzivitásba visszavonulni. A választójogból kizárt *proletariátus* úgy ott, mint itt meg sem értette az agitációt; a jog gyakorlására hivatott *posszesszionátus* pedig elzárkózott az agitátorok elől, mert volt veszteni valója, s ragaszkodott ahhoz a jogrendhez, mely ezt biztosította neki.

Boldogulni a *demagogia* sem a nemzetiségéknél, sem a munkásosztályoknál, évtizedeken át nem tudott. A parlamentben, mint szociális ellenzék sehogy sem, mint nemzetiségi ellenzék csak gyengén volt képviselve. *A munkásproletárság nagy tömege a politikában nem vett részt*: a parlamenten kívül ugarolta erejét. *A másajkú választópolgárság* pedig — bizalomból vagy megszakásból, reális érdeke s erkölce sugallatára, vagy a lélektani vis inertiae kényszerétől indítatva — általán a magyar történeti pártokhoz csatlakozott, azok érvényesüléséhez kontribuált szavazatával s legtöbbször magyar jelölteket választott képviselőjének, önként *lemondván* a kerületi rendszerünkben kínálkozó egyéb törvényes lehetőségekről.

Így tartotta meg a magyarság e *fonák kerületi rendszer mellett is*, nemcsak dominans, hanem szinte kizárólagos parlamenti pozícióját az egész korszakon át.

Ma más a helyzet! Az utolsó évek válságaiban viszonyaink a közélet régi statusquojának vesztére alakultak át. A történeti pártok addigi egyensúlya megszűnt: nagy részük átmeneti állapotban van, egy rész visszavonult, s ezalatt a nemzetiségi demagogia parlamentáris ellenzékké bontakozott ki, a szociális demagogia pedig országosan készül azzá szervezkedni.

S most ily viszonyok közé lesz az általános választójog beillesztendő, *poliglott megyei kerületeinkben a többséguralom* elvének minden kockázatával, *proletárság lakta városi kerületeinkben pedig a nemzetközi szocializmus* túlsúlyra jutásának minden veszedelmével.

A kodifikáció valóban rendkívüli nehézségek előtt áll. Egyfelől a szociális scylla, másfelől a nemzetiségi charibdis ellen kell törvényhozásunk *magyar történeti jellegét* a

népparlament korszakán át jogszabályokkal megvédelmeznie. Mert méltán tarthat tőle, hogy a *poliglott* népesség egyetemére kiterjesztett *nemzeti közjogok* könnyen helyreállíthatják a természetes összefüggést választási térképünk s az ország néprajzi térképe közt, a *nemzetközi* vezetés szuggesztíója alatt álló *munkásszervezetek* pedig hamar megszagghatják a zsenge kapcsokat az új választók tömegei s a régi történeti pártok elemei közt. Mely esetben a magyar képviselőház alig kerülheti el a sorsot, hogy az általános választójog égisze alatt *historiai alakjából s nemzeti szelleméből*, minden konzervatív vonás félretételével, előbb-utóbb *teljesen kiforgatassék*.

E kész veszedelemnek a mai *fonák kerületbeosztásunk* és egész *képviseltetési rendszerünk* az új jogrendben minden avançe-ot megád. Sőt féltő, hogy a végzetes következmények elhárítására, *ameddig mai képviseltetési rendszerünk fennáll*, semmiféle új *kerületbeosztás* sem bizonyulhat alkalmasnak. Mert Magyarország speciális viszonyai közt az *általános választójog s a kerületenkint való képviseltetés*, összeférhetetlen intézmények, a mik a történeti állameszmét s a nemzeti államcélakat *együtt szolgálni nem képesek*.

Más szóval: az új jogrend itt nem építhető ki a régi rendszer eszközeivel. S vagy maradnunk kell az eddigi képviseltetésnél általános választójog nélkül, vagy pedig át kell alakítani a *képviseltetési rendszert is*, hogy az általános választójog, a konzerválandó nemzet-állami érdekek veszedelme nélkül, életbe léphessen.

A tétel *mindkét része* az alábbiakban ténybeli adatokkal *bizonyíttatni fog*.

III.

Első része a tételnek konkrétobbül úgy fogalmazható meg, hogy az új jogrend és régi képviseltetési rendszerünk közt az *ellentétet*, a magyar államcéllok és nemzetlét javára, *kisegítő palliatív rendszabályoknak* semmiféle válfaja ki *nem egyenlítheti*. Vagyis: bármily új *kerületbeosztással*, mely minden man-

dátumnak külön jogi territoriumot tart fenn, *értelmi és korcenzusok* alkalmazásával, a mik a választójogot a megállapodottabb elemekre, *állandó foglalkozás és maradandó települtség* kikötésével, a mik azt a konszolidáltabb rétegekre korlátozzák, *többses szavazatok* engedélyezésével, hogy ez által az értékesb tényezők súlya érvényesüljön, végre esetleg az *államnyelv tudásának* a választójog területén külön honorálásával, hogy az államfentartó tényezők túlsúlya a népparlamentben is biztosíttassék: mindezek által egyenkint és együtt eshetőleg elodázhatók vagy tompíthatók a bajok, de azok gyökereihez hozzáférni, hevesebb kitörésüket megelőzni vagy megfékezni s a kóros gyökereket kiirtani ily jogdispozíciók bizonynyal nem birják.

A kodifikáció talán legtöbbet az *új kerületbeosztástól* vár. De itt az ország *politikai tagozatában*, történeti megyéiben, és városi rendszerében, a mik a választójog ötletéből sem föl nem forgathatók, sem meg nem semmisíthetők, adott helyzetet s érinthetetlen joghatárokat talál. Szintúgy adva vannak neki a *néprajzi és nyelvterületi viszonyok*, a mik az általános választójog jegyében természetes erejükkel, úgy közigazgatási, mint parlamentáris téren, érvényesülni törekszenek. S nincs az a mappáció, mely *több száz választókerület szerkesztésekor tendenciózus ügyeskedéssel* a népesség poliglott jellegét akár el-tüntetni, akár befödni, s határvonalzóval a másajku választók tömegét összevonni vagy erejében redukálni képes volna.

Ily térképtervezetnél egyedül az a szempont mértékadó, hogy a kerületek *arányosak* legyenek s az alapul fölvetett *átlag mértékhez* közel járjanak. E kérdések bármely irányzatot kezelése nem hozná meg a megoldást s csak bonyodalmasabbá tenné, mert elmérgesítené a problémát.

Objektíve szerkesztett új választókerületi térkép azonban az eddigi statusquon *lényeges változtatást nem igen tehet*. Mert az állami és nemzeti tendenciák érvényesítésére e műveletnél alig nyílik alkalom: legföllebb a *városi elem* intenzivebb kihasználásának jog-

címe alatt, a *városokban állítandó új kerületek* meghatározásakor, és egyes *poliglott megyékre* vonatkozólag, hol a fajnépek közt a túlsúly ingadozása néhány *mesterséges magyar kerület* konstruálását megokolttá s így lehetővé teszi.

A mai statusquonál kedvezőbb helyzet alakulást ezen az úton, s a magyarság érdeke iránt legmesszebb menő előzékenységgel, a kodifikáció *legföllebb annyiban és az által érhet el*, ha a mandátumok számát 413-ról 440-re fölemeli, s a kerületek arányosítását úgy végzi, hogy a mandátum 245 kerületben *fajmagyar*, 195-ben *másajkú többségtől függjön*.

Nyelvterületi viszonyaink erre megadják a módot. Mert igaz ugyan, hogy új beosztással a kerület-számot *63 megyénkben* (gyér népességű vidékek mandátumainak elkerülhetetlen redukciója folytán) 332-ről csak 338-ra emelhetni föl, a mik közül 161 magyar, 177 nem magyar jellegű s így a *magyar elem 16 egységgel inferior* az erők mérlegén; — de viszont *városaink közül* (azok virágzó fejlődése következtében) 62 helyett 68-nak adhatni meg a képviseltetési jogot, fölemelve a városi kerületek számát 81-ről 102-re, a mikből 84-ben magyar, 18-ban más ajkú a választók többsége, s ez a *magyar elemnek 66 egységgel való túlsúlyát* jelenti. Végső eredményre tehát az új kerületi beosztás akkép zárhatja le a mérleget, hogy a *magyarság 50 egység erejéig superior marad* a más ajkuak fölött akkor is, ha azok sehol nem választanak az új rendben magyar képviselőt.

Fényesnek azonban ez eredmény épen nem mondható, kritikus idők esetére megnyugtatónak sem. Ily gyenge magyar többségből a népparlamentben történeti pártjainkat kiállítani: reá erős magyar kormányzatot alapítani s az ellenőrzést tekintélyes magyar ellenzékkel gyakoroltatni, a más ajku választók kontribuálása nélkül, valóban nem volna lehetséges.

Sőt úgy fordulhat, hogy *26 kerület*, hol a fajnépek többsége labilis, s a magyar elem az új beosztásban is csak relativ túlsúlylyal bír, ezt a túlsúlyt a választási küzdelmek esélyei

közt *elvesziti*. Mely esettel együtt járna, hogy a *magyarság parlamenti túlsúlya is odavész*, mert erejével a mérlegen *2 egységig minoritásba* süllyedt.

Ime a jövő, a mivel az általános választó-jog, a *kerületenkint képviseltetés rendszerével kombinációban*, Magyarországot az esetre kecségteti, ha ránk *válságos idők* következnek, mikor a magyar nemzet állami érdekek oltalma *csakis a fajmagyarság erejétől* remélhető.

Nyugodt folyásu, szabályos medrü, normális időkben az ily lehetőségek persze nem aktuálisak. Ilyenkor sem az általános választó jog, sem a kerületenkint képviseltetés rendszere nem igen hozhat az államéletre s ennek nemzeti jellegére nagyobb veszedelmet. A hogy a multban megéltünk nyugodt viszonyok közt szerencsésen az *egyikkel*, — talán megélhettünk a jövőben — azok közt baj nélkül *mindkettővel*, a meddig biztos remény van rá, hogy a más ajkú fajnépek egy része rokonérzésből és bizalomból, más része puhább természeténél s ösztönszerű alkalmazkodó képességénél fogva, egy harmadik rész a hatalmasabbhoz húzó érdekei s számítása folytán, szavazatával a magyar történeti pártokat fogja az új népparlament korszakában is támogatni.

A népek konzervatív hajlandóságai gyakran élet veszik a legradikálisabb reformirányzatoknak. S ez a legjobb esetben megtörténhet Magyarországon az általános választó joggal is.

De ha mindenáron optimisták nem akarunk lenni, el kell készülnünk sokkal rosszabb eshetőségekre, mikor az *általános választó jog szóhoz s a kerületenkint képviseltetés rendszere érvényre* juttathatja etnice széttagolt népességünkben és szociális téren forrongó társadalmunkban a *legséthűzőbb törekvéseket*, s előidézheti e történeti állam s e nemzeti társadalom *lassú diszszolucziáját*.

Az új kerületi beosztás — mint láttuk — a bajon nem tud segíteni. Az csak egyenletesb és arányosb jogi funkciókat biztosít az új rendnek. De az országra nem vigasztaló, ha

ekkép egyenletes és arányos módon pusztul el belé.

Ép oly kevéssé segítenek az új rend *egyéb mérséklő és szabályozó palliativ intézkedései*, a mik a kor- és értelmi cenzus, a többes szavazatok vagy ennek az államnyelv tudásával kombinált területén mozognak. A mi jó hatást mindezek az általános választó jog rendszerére magyar állami szempontból gyakorolhatnának, azt a *kerületenkint képviseltetés rendszere* a konkrét alkalmazásban *semmivé teszi*.

A korcenzus s a többes szavazatok minden előnye szükségkép egyenletesen oszlik meg az összes kerületek közt, az összes nyelvvidékeken, s a választási eredmények mérlegére nagyobb befolyást ez okból nem gyakorolhat. Az értelmi és nyelvi cenzusnak a magyarság csak oly kerületeiben láthatja biztos hasznát, ahol a magyar elem túlsúlya vagy kisebbsége létszámával amugy is biztosítva van. Mig nemzetiségi kerületekben, a hol nincs vagy csak jelentéktelen a magyar elem, a más ajkuakra vetett bármely cenzus s a nekik adott bárminő többes szavazat legfőlebb azt jelentheti, hogy ott a cenzurált voksokkal talán kisebb, a plurális voksokkal pedig nagyobb többség fog a magyar jelöltek ellen fölvonulhatni s ez így lesz mindaddig, a mig az általános választó jog új rendje a *régi kerületi rendszer valamely új változatával együtt funkcionál*.

E képviseltetési rendszer alkotmányosságunknak 1848 óta mindenha Akhilleszsarka, s mint államjogi instrumentum, félelmes szerkezetü gépezet volt, mely gyulékony anyagösszetételével és robbantó szerkezetével, bármikor nemzeti államéletünk és parlamentarizmusunk megrontására lehetett volna fordítható. Hogy ily vészes irányban idáig nem működött, azt annak köszönjük, hogy állandóan alkotmányos kormányok, békés érzésü népeken kezelték, felforgató törekvésekre nem nyílt sem ok, sem alkalom, s hiányzott az ellenséges furor, mely azokat benn bátorította vagy kívülről támogatta volna.

De ha a belső és külső viszonyok válto-

zása megadja Magyarország ellenségeinek az alkalmat, az általános választói jog a módot, s választó kerületi rendszerünk mehanizmusa az eszközt, hogy alkotmányunkat saját fegyverével kikezdhessek, és művüket majdan idegen czélok érdekében, egy nemzetellenes kormány vezérlete alatt, parlamentáris segédlettel s a legtovényesebb formák közt fejezhessék be: vajjon a nemzet hogyan fogja akkor történeti jogait s az ország államczéljait a reá szakadó katasztrófa ellen megvédelmezhetni?

A balvégzet e perspektívája betetőzi annak a tételnek adatokkal immár fölszerelt bizonyítását, hogy Magyarországon az általános választó jog új rendje a kerületenkint képviseltetés régi rendszerével közös funkciót nem teljesíthet, mert válságos időkben így az állam-bontó és felforgató törekvéseknek szolgálna instrumentum gyanánt, s a nemzet politikai életét a leghazárdabbul vetné az eshetőségek kockájára.

Az új választójogi törvény kodifikációja valóban nem zárkozhat el a kényszerűség elől, hogy e végzetes szerencsétlenség intézményes megelőzése céljából, a jogáltalánosítást az egész választási eljárásnak államszilárdító és nemzeterősítő reformjával kapcsolja össze, mely intézményesen gondoskodik: egyfelől a törvényhozás jogrendjének korszerű demokratizálásáról, másfelől a magyar népparlament egységes nemzeti jellegének fennmaradásáról s az új választók avatatlan nyers tömegének a joggyakorlatba beleneveléséről.

Álljon itt ennek egy levázolt kísérlete:

IV.

E vázlat fővonalai ezek:

a) A választó jog területének több száz apró kerület parcellája helyébe, kevés számú nagy területtömbök állíttatnak új kerületek: választómegyék gyanánt. Minden ily tömbön külön választ a városi, külön a vidéki népesség egyeteme.

b) A képviselői mandátumok egyik fele a

városi, másik fele a vidéki választókra esik, mindkét relációban aránylagosan megosztva a választómegyék közt.

c) Mindkét relációban az előirt számú mandátumokra úgy a képviselőjelölés, mint a szavazás lajstromosan történik választómegyénként.

d) A választás eredményét nem a szavazatok numerikus többsége határozza meg, a kisebbségi szavazatok teljes mellőzésével, — e helyett a mindenkori eredmény választómegyében a többség és kisebbség aránylagos képviseltetése lesz, a versengő névlajstromokra leadott szavazatoknak hivatalosan megállapítandó számarányához képest.

A fővonalakban jelzett ez irányeszmék a következő tételekkel formulázhatók:

I. Az ország területén, egymással határos politikai megyék-, s a határukban fekvő városi törvényhatóságok egybekapcsolásával, 18 nagy választómegye (új kerület) alakíttatik. Budapest székesfőváros, nagy népességénél fogva, külön választómegyének számít. Fiume, a magyar tengerparti város, mint separatum adnexam corpus, ezentúl is külön, maga választja képviselőjét. A törvényben, mely a választójogi területbeosztást az állandóság biztosítására előírja, figyelemmel kell lenni arra, hogy a választómegyék (új kerületek) népszáma lehetőleg aránylagos legyen egymáshoz.

E 18 jogterület törvényhatósági összetétele (kombinációban jogi és fajnépességük mai létszámával) a túloldalon feltüntetett táblázat volna.

Jegyzet. A választómegyék (új kerületek) adott száma és előirt szerkezete az így egybekapcsolt törvényhatósági területek arányos voltával okolható meg. Mert a legnagyobb választómegye népessége (a pozsonyi) 1,135.000 s a legkisebbé (a brassóié) 803.000 lélek, — a mi a nyers népszámnál 332 ezer, a választók statusában alig 60 ezer léleknyi (18%) maximális különbözetet jelent. Bármely csoportosításnak vagy az adottnál több választómegye alkotásának útját állják egyfelől a történeti megyék méretei és demografikus viszonyai, másfelől a választási eredményeket befolyásoló etnografiai viszonyok.

Sorszám	Székhely	A választó megyéhez tartozó politikai megyék	Népességük	1000 lélekben kifejezve	
				ebből magyar	más ajakú
I.	<i>Budapest</i>	(a székesfőváros területe)	815	610	205
II.	<i>Kecskemét</i>	Pest és Esztergom	973	809	164
III.	<i>Székesfejévár</i>	Fejér, Komárom, Veszprém és Tolna	890	800	90
IV.	<i>Pécs</i>	Baranya, Somogy, Zala	1117	817	300
V.	<i>Győr</i>	Győr, Moson, Sopron és Vas	914	508	406
VI.	<i>Pozsony</i>	Pozsony, Nyitra, Trencsén, Turóc	1135	231	904
VII.	<i>Selmeczbánya</i>	Árva, Liptó, Zólyom, Bars, Hont és Nógrád	826	299	527
VIII.	<i>Miskolcz</i>	Heves, Borsod, Gömör, Szepes	868	610	258
IX.	<i>Kassa</i>	Abauj, Sáros, Zemplén, Ung	852	372	480
X.	<i>Szatmár</i>	Szatmár, Ugocsa, Bereg, Máramaros,	969	407	562
XI.	<i>Debreczen</i>	Jász, Hajdu, Szabolcs	862	854	8
XII.	<i>Nagyvárad</i>	Bihar, Szilágy, Békés	1063	603	460
XIII.	<i>Szeged</i>	Csongrád és Bács	1062	617	445
XIV.	<i>Temesvár</i>	Temes és Torontál	1085	173	912
XV.	<i>Arad</i>	Arad, Csanád, Krassó-Szörény	969	236	733
XVI.	<i>Kolozsvár</i>	Kolozs, Szolnok-Doboka, Torda-Aranyos és Alsó-Fehér	863	154	709
XVII.	<i>Brassó</i>	Brassó, Fogaras, Szeben, Nagy-Küküllő és Hunyad	803	160	643
XVIII.	<i>Maros-Vásárhely</i>	Maros-Torda, Besztercze-Naszód, Csik, Háromszék, Udvarhely és Kis-Küküllő	809	501	308
Országosan			16,875	8,761	8,114

A megjelölt tagozat a jogterületi beosztás kérdését a legtermészetesb módon s rövid úton oldja meg. Sőt egyéb előnnyel is látszik kecsegtetni. Szembeszökő ugyanis, hogy bár az országnépességben a magyar elem túlsúlya a másajkúak fölött alig haladja meg a 600 ezer lelket, *jelen beosztás* 18 választó-megye közül mégis *11-ben biztosítja* a magyarságnak a számszerű túlsúlyt. Ha tehát e jogterületek mindegyikén 24 képviselő választatnék, ez — a numerikus többségelv alkalmazásával — 11 választó-megyében 264 mandátumra nézve a magyar, 7 választó-megyében pedig 168 mandátumra nézve a másajkú választók akaratát juttatná érvényre; a mi egy 432 tagú képviselőházban — Fiumétól eltekintve — *96 szónyi magyar többséggel* volna egyértelmű. Csakhogy az elég megnyugtató eredményt s az egyszerű, kényelmes modus procedendi előnyeit többszörös jogi és politikai hátrányokkal kellene így megfizetni. A választó-megyék kumulált szavazataiba beleenyésznék legtöbb városunk ama régi, szerzett joga, hogy maguknak képviselőt válasszanak, s a tömeges jogmegvonás annál kirivóbbá tenné Budapest és Fiume kiváltságát e téren, hogy a változott jogrend

ellenére saját képviselőikkel birhassanak. Politikailag is aggályos volna az oly dispozicio, mely úgyszólván szabálylyá teszi, hogy a kisebbségben levő városi elemet a sokszoros többségben levő vidéki elem Budapest és Fiume kivételével mindenütt majorizálhassa: Debreczent a jászok és szabolcsi hajdúk, Miskolcot a mátrasági palócok és bükkügyi barkók, Győrt a Kemenesalja s a Csilizköz vidéke leszavazhassák, Kolozsvárnak és Brassónak pedig a környékbeli oláhok adjanak képviselőt. A bevezetőleg fölvetett irányelvek részleges alkalmazása tehát bár figyelemre méltó, de nem aggálytalan eredményeket ígér, s azok korrekturáiért az egész koncepcio eszmekörének teljességébe kell visszatérni.

(Befejező közlemény következik.)

BALOGH PÁL.

A Macedon-kérdés.

A macedonai kérdés, a mely az utóbbi években folyton az aktualitás nivóján lebegett, 1903 óta nem volt még annyira időszzerű, mint most. Egyrészt ugyanis a porta és az érdekelt nagyhatalmak közt az antagoniz-

mus már annyira lábrakapott, hogy az ügyek egyetértő elintézését is veszély fenyegeti, másrészt pedig a magában Maczedóniában működő bandák tusakodása is odáig fajult, hogy pl. a nemzeti és a szociális uralkodó szempontok szerint két pártra szakadt bolgár bandák már egymás közt is a politikai gyilkolás fegyveréhez nyultak, a mint azt Szarafov megöletése mutatja. Szelim pasa és Biebersteini Marschall báró konstantinápolyi német nagykövet diplomáciai utazgatásai is egyaránt bizonyosságai annak, hogy a maczedoniai helyzet annyira kiélesedett; ilyen körülmények közt tehát, úgy véljük, időszerű, hogy a magyar közvéleményt megösmertessük ne csupán a mai úgynevezett maczedon-kérdéssel, hanem annak a kérdésnek egész történeti multjával és fejlődési folyamatával is, rámutatva az előzményekre és okokra, hogy ezekből azután következtetni lehessen a jövőre s meg lehessen érteni majdan a bekövetkezendő fejleményeket.

Maczedon kérdéstről szólván, mindenkélt meg kell ösmerkednünk azzal a föld- és népterülettel, a melyre a kérdés kiterjed.

Maga Maczedonia közigazgatásilag a következő három török vilajetből áll: a szalonikii, a monasztiri és a kossovoiból, a mely utóbbinak Üszküb a fővárosa; ezeken kívül idetartozik még a drinápolyi vilajetnek egy része is.

A maczedon kérdéssel kapcsolatosan azonban, népességüknek e kérdésbe való belezátszása révén, idetartozónak kell számítanunk még:

1. Albániát, a melynek harcziás lakói folyton lelövöldöznek az alattuk lakó korsova-völgyi szerbekre.

2. a kossovói vilajethez a szorosán véve Törökországba illesztett Ó-Szerbiát (az ethnografiai egység révén) és

3. délen a göröglakta Bisztricza-völgyét, a mely a görög ambicziók folytán területileg szintén a maczedon-kérdés kiegészítő része.

Ezek együttevén a maczedon törekvéseknek belső érdekerülete, vagyis a különböző bandák hadakozásának a színtere.

Maczedonia lakója, az úgynevezett «maczedon»: néprajzilag nonsens. Olyan, mintha azt mondják valakinek, hogy osztrák. Mint «maczedoniai» honos pedig teljes zagyvaléka az ottani népeknek (szerb, bolgár, görög, oláh és török) és népkavarodásban élő aspirációknak. Ó-Szerbia s a Kossovo völgy lakói szerbek, Bulgária határterületének népe bolgár, a Bisztricza völgye pedig — a mint már említettem — görög. Ahol ezek a néprajzi határok találkoznak, ott még fölismerhető a faji különbség; de Maczedonia belsejében olyan népzagyvalék él, hogy nyelvjárásukból egyáltalában nem lehet megállapítani: szerb-e, bolgár-e, ez vagy amaz az ipse? Annál kevésbé, mert linguisztikailag — és ez érdekes — az egész népesség hellén befolyás alá került, természetesen a maga szláv nyelve pout-pourriján belül. Beszédjük frázisai, fordulatosága, dallamossága és lágysága, a mely mind buja folyondárként csipkézi keresztül-kasul a poliglott maczedoniai szláv nyelvelemet, erős hellén hatásra vall. Szóval a maczedoniai nyelv a szláv és görög kultura mixtum komposituma.

A maczedon kérdést e szerint, a mint a most elmondottakból sejteni lehet, voltaképp három szempontból szükséges vizsgálni:

1. lokális-,
2. Balkán-,
3. európai szempontból.

A lokális szempont maguknak a maczedoniai népáryalatoknak egyrészt felszabadulási törekvése a török járom alól, másrészt pedig egymás közt való tülekedése a végből, hogy e fölszabadító akció közben melyikük gyűrje le a többit?

Balkán szempontból a bolgárok és szerbek rivalizálása tolul előtérbe. Bulgária egész Maczedóniára aspirál s e végből a keresztény reformokat is egyöntetűen szeretné életbe léptetni az egész vonalon. Szerbia azonban beérné a Kossovo-völgy szerbjeivel, ennél fogva a szerbek az egyes fajok szerint akarnák felosztani Maczedóniát. Ebbe a versengésbe beleszól a kuczooláh oláhság, a melyről Románia kisütötte, hogy a latin-kultura

képviselője s ezen réven próbálja azt kijátszani a hellén kultúra ellen, meg a maga hatalmi ábrándjai számára; valamint a görögség, a mely nemcsak országa határait félti a mozgalmaktól, hanem kulturájára is féltékeny a latin és szláv hatással szemben s a zavarosból szintén ki óhajtja halászni a maga részét. A görög, oláh, szerb tehát osztozkodni szeretne, a bolgár egyetemlegesen hódítani; míg valamennyiökkel szemben a török egyáltalában nem akarja kiengedni szájából a konczot. Ez a balkán-szempon.

A mi végül az európai viszonylatot illeti, itt az a fontos, hogy a különböző európai nagyhatalmak miként itélik meg Törökország jogait és egymás érdekeit akkor, a mikor a Balkánon közvetlenül vagy közvetve, de mindnyájuknak lényeges gazdasági s hatalmi avagy terjeszkedési érdekeik vannak.

A sorban, mint a Balkánhoz legközelebb eső két nagyhatalom, első helyen áll Magyarország-Ausztria és Oroszország. Mindkettőjüket fontos vonatkozások fűzik a Balkánhoz, a melyre már II. József császár ideje óta gravitálnak, hol hajba kapva egymással, hol szövetkezve, a mint ez már a berlini szerződés előtt is megtörtént.

Olaszország a vele egy törzshöz tartozó, mert ősrégi latin eredetű albánokat, — no meg a saját montenegrói családi összeköttetéseit — használva föl korteseszközü, éberén vigyáz a Balkánra (a hol a maga részére kicsikarandó katolikus protektorátussal szeretné kihúzni a francziák alól a gyékényt), mert az adriai partokat félti a magyar-osztrák hatalomtól. Németországnak Kis-Ázsiában való kereskedelmi érdeke azt parancsolja, hogy ne engedje egészen kiforgatni a szultánt a Balkánból. Francziaország egyrészt a Balkánon is ellensúlyozni óhajtja a német befolyást, másfelől pedig a protektorátus kérdésében Olaszországgal rivális, annál inkább, mert már I. Ferencz királytól fogva Francziaország volt az, a mely a capitulaire-ke, vagyis a keresztények jogait beiktató intézkedéseket a portánál kieszközölte. Végül Anglia, Egyiptom és India gyarmataira, vala-

mint törökországi piacaira való tekintetből félti Konstantinápoly falait. Általánosságban ezeken a motivumokon alapulnak — a mint azt később részletesen is kifejtjük — a nagyhatalmaknak a Balkán révén Maczedóniára és megfordítva Maczedónián keresztül a Balkánra vonatkozó aspirációik.

A Maczedónia közepén összevegyült belső fajoknak meghódítására a külső fajok leghatóságabb fegyvere a vallás. És azoknak, akik ismerik a maczedóniai viszonyokat, meg kell barátkozniok ama sarkalatos gondolattal, hogy ebben a balkáni darázs-fészekben a különféle népfajok (a bandák egyre jelentkező fegyveres mozgalmain kívül) vallási alapon vivják meg egymással a faji különválás és hegemonia harcát. A mint, hogy erre a konstantinápolyi görög patriarchatus és az ugyanott székelő bolgár exarchatus kapcsán bővebben is rátérünk.

Ehez a faji és vallási kavardáshoz hozzájárul harmadik társnak a szocziális kérdés, a mely a török járom alatt kiszipolyozott és közigazgatásilag agyonkínzott maczedóniai parasztság szempontjából szintén égető fontosságú. Ez utóbbi azonban egyelőre csak a maczedóniaiaknak belső ügye. Holott a faji és vallási szempont már szervi összefüggésben van a berlini kongresszustól fölszabadított szomszédos és rokonfajú balkán államocskák nagyralátó terveivel.

A maczedóniai fajok: az irigykedő görög s az olasztól bujtogatott, meg a szultán érdekében rabló katolikus és mohamedánus albán, a latin kultúra apostolául feltolakodott román, a Dusán király imperializmusát visszaálmodó szerb, valamint a nagy Simeon birodalmát visszaáhitó és ethnografikus szuperioritásánál meg faji kiválóságánál fogva folyton erősödő bolgár a továbbterjeszkedés céljából belevisznek küzdelmükbe mindent, a mit csak fegyverül használhatnak egymás legyőzésére: vallást, faji, történelmi tradíciókat, linguisztikát, irodalmat egyaránt. A maczedóniai forradalom okát éppen azért nem szabad csupán a török adminisztráció atrocitásaiban és az agrár avagy igazságügyi

bajokban kereseni, hanem a fajrokon szomszéd államok hódítási vágyainak is kell tulajdonítani.

Igaz, hogy a forrongáshoz Törökország is tehetségéhez képest hozzájárult. A többnyire egy kézben összpontosított török adminisztráció meg igazságszolgáltatás gyalázatosságai, a rosszul fizetett hivatalos közegek zsarolásai, a zsoldját nem kapó török katonaság kegyetlenkedései és rablásai, a nyomasztó gazdasági bajok, a török hitviszonyoknak a mai gazdasági igényekhez mért abszurditásai egymagukban is alkalmasak arra, hogy végletekre ragadják az agyongyötört keresztény népet. Illusztrálásul csak egyet említek: törvénytörésnél keresztény ember nem tanúsíthatik török ellen, panaszt pedig csakis török nyelven és írásban emelhet. Az okos kádi részrehajlásáról ne is beszéljünk, mert hiszen a mondottakból is nyilvánvaló, hogy keresztény alattvalóknak úgyszólván alig volt módjuk arra, hogy a törvény előtt a maguk igazát megtalálják.

A lakosság már a házaiból sem mert ki-mozdulni, nem, hogy jogorvoslást akart volna keresni, s a népnek az örökös gyötörtetés meg nyomorúság elől jóformán nem volt már egyéb kibuvója, mint a kivándorlás. Ilyen nagyobb arányú emigráció volt a múlt század vége felé a bolgár parasztoké. Ezek főként Szófiát keverték föl, inváziójukkal a szimpáthia fölébresztésén kívül sok alkalmatlanságot is okozván a bolgár politikusoknak. Ezek ennek folytán komoly lépésre szánták magukat. 1894-ben ugyanis kidolgozták egy «macedón-drinápolyi szervezet» alapszabályait ama célzattal, hogy e szervezettel előkészítsék a török birodalomban élő bolgárok autonomiáját, segítségükre siessenek a macedóniai elnyomottaknak és európai beavatkozást eszközöljenek ki az érdekükben. A szervezet igazgatására egy Szófiában székelő «külső bizottságot» (komité) létesítettek, a melynek hat tagját titkos szavazással a szervezet összes szövetségének évi közgyűlése választott meg egy évi időtartamra. A komité első vezére egy macedóniai tanító,

Kitamcsef, lett, a ki alatt a bizottság eléggé mérsékelten működött, alávetvén magát a bolgár kormány utasításainak. Nemsokára azonban a menekültekből s a bolgár tisztikar sangvinikusabb tagjaiból a komitéban radikális párt támadt, a mely mindenáron tettleg akart beleavatkozni Macedónia ügyeibe. Ez a beavatkozás 1895-ben egy fiatal hadnagynak, a most meggyilkolt Szarafov Borisnak a vezérsége alatt meg is történt. Szarafov szakítván a bizottság addigi politikájával, váratlanul megszállotta Melnik városát s ezzel egyszerre számottevő tényezővé tette a bizottság forradalmi érzelmű frakcióját. Ekkor kezdődnek a csatározások és merényletek. 1899-ben meggyilkolják Mihaileanu macedóniai oláh tanárt a macedóniai bolgárok ellen írt cikke miatt. A mi ékesen szóló bizonyítéka annak, hogy a török nyűg lerázása mellett az egymás közt való hatalmi versengés sokkal erősebb istápjá a harcznak. Ugyanez időtájt a török katonaság üldözései közben, vakmerő agitátorok beledobják a tüzes csóvát a három macedóniai vilajetbe és a szófiái külső bizottság mintájára Szalonikiben «belső komité» alakítanak, a mely a bolgár külső szervezettel azonos célú macedóniai «belső szervezet» ügyeit vezeti. Szarafovot felelősségre vonják a történetekért, a mire le is mond a külső bizottságban viselt vezérségről, s helyébe a IX. közgyűlés Joncsef tábornokot választotta meg Mihailovszki tanárral egyetemben. Csakhogy a bizottságok emberei (a komitácsik) közül sokan nem ismerték el az új vezéreket és elszakadtak a régi szervezettől. E szakadásból keletkezett aztán a konzervativebb Mihailovszky-Joncsef párt és a forradalmi Szarafov-párt. Mind a kettő Európa közbelépésétől várta a helyzet megoldását, de amazok türelemmel *várták* ezt a beavatkozást, Szarafov kiadta a jelszót, hogy: *ki kell zsarolni* a hatalmaktól a közbelépést! Dinamitot kell tenni a vasuti vágányokra! Meg kell mérgezni a kutakat! Vértürdöt kell rendezni Macedóniában, hogy a hatalmak *kénytelenek* legyenek rendet csinálni!

Tekintettel arra, hogy Szarafov Boris alakja immár a bolgár és maczedóniai történelemé, nem lesz talán érdektelen, ha néhány szóval meg próbáljuk ösmertetni olvasóinkkal ezt a mindenesetre érdekes, szangvinikus egyéniséget. Szarafov igazi típusa volt a terroristáknak, vérbeli petroleur. A maczedón forradalom idejében még csak huszonkilenc éves volt. Mindig albán nemzeti viseletben járt, mert ott az albán a legharcziasabb néptörzs és így ő is albánnak látszott. Sugár természetű fiatal ember volt, rendkívül energikus vonásokkal; egész lelke ott lobogott a nagy, fekete szemében, a mely megvesztegető és megígéző volt, noha bizonyos kutyahűség is tükröződött benne. Vakmerő volt a végletekig. Nagy terveit voltak és fanatikus ember volt, a hogyan Károly szász király mondotta, hogy: «Italia fara da se» (Itália megteremti magamagát), ugyanígy mondta Szarafov is: «Maczedonia fara da se!» Ő akart lenni a bolgár Garibaldi. A miből, tudniillik a speciális nemzeti hősök konturjából, volt is valami benne, a mi bizonyos lelki nagyságot sejtet. Most, halála után tünt ki, hogy néhány hónap előtt a maczedóniai rendőrség azzal a kérelemmel fordult Szarafovhoz, hogy tudassa vele riválisának, Sandanszkinak — a ki most meggyilkoltatta — rejtekhelyét. És Szarafov akkor azt felelte a rendőrségnek, hogy ő nem árul el senkit, a ki Maczedóniáért harczol. Nemde, ilyen lelki vonásokkal könnyű volt maga mellé hódítani a népet, a melyet aztán vadul uszított az oroszok ellen, az oroszokban látva a bolgár nemzeti aspirációk leggyüloletesebb ellenfeleit. Mert Szarafovnak végső célja, a miért semmitől sem riadt vissza, az volt, hogy Bulgária annektálja Maczedóniát. Ő volt a bolgár nemzeti gondolat exponense. Nem csoda, ha a bolgár társaságnak háromnegyed része hozzá csatlakozott.

1902 végén beköszöntött a nagy balkáni tél, s a reménykedők már csüggetegen mondogatták, hogy az időjárás és a behavazott utak, majd tavasszal az áradás meg a feneketlen sár jó időn lehetetlenné tesznek min-

den akcióit. De megjött 1903 év tavasza, és Szarafov megcsinálta a várva-várt forradalmat, a mely lángba borította egész Maczedóniát, minden pontján kigyújtva ezt a tartományt. A törökség beszorult a városokba, a vidék pedig a 3000 inzurgens kezébe került. Ezzel, bár effektív siker nem volt, Szarafov elérte, a mit akart: a Maczedónia ügyeibe beavatkoztak a nagyhatalmak. A forradalom azóta, annyira a mennyire megszűnt, de a forrongás, a különböző bolgár, albán, görög bandák garázdálkodása — egészen Szarafov intenczióihoz híven — azóta sem szünetel s a Balkán összes robbanó anyagának legveszedelmesebb góczpontja ma is Maczedónia.

Minden baj csirája — az elnyomatáson kívül — a faji megvallási széthúzásban gyökerezik.

Vallás tekintetében Maczedónia keresztény népei tulajdonkép egységesek lehetnének — a mint, hogy a mult századig voltak is — a mohammedán hódítóval szemben, hanem ez az egység csupán az egységes célban nyilatkozik meg: felszabadulni a török járom alól. De már a mód, a melylyel ezt a felszabadító akcióit végre akarják hajtani, ismét széjjel választja, sőt szemtől-szembe állítja egymással a különböző fajokat. Szarafov akciójának is ezen a faji ellenségeskedésen tört meg a sikere. E faji széthúzásnak mindig mozgékony rugói a Maczedóniával szomszédos balkán államok, ú. m. Görögország, Szerbia, Bulgária, Románia ellentétes aspirációi, a mely országok saját hatalmi érdekükből kifolyólag egyre szítják lent lakó fajrokonai lelkében az anyaországhoz való csatlakozás gondolatát. A közös orthodox vallás t. i. nem képes megküzdeni a Balkánon a faji gondolat generálizáló erejével.

Az ötszázestendős hódoltság alatt egyedül a vallás, meg a családi élet volt az, a mihez a török — a raják irányában való lenézésből — nem nyúlt hozzá; hanem meghagyta sértetlenül olyannak, a minővé a népek szokásai, ritusa, tradíciói tették. Ez a magyarázata, hogy a török alatt minden egyéb tekintetben elnyomott néplélek csakis a val-

lása gyakorlásában, (a melynek a családi életben is jelentős szerep jut) érezhette magát szabadnak, vagyis annak, a mi a hódoltság előtt volt. Az egyház és az egyház szertartásai őrizték meg számára és erősítették benne annyi szenvedésen keresztül is a faj szeretetét, a faji, tehát a nemzeti öntudatot, a melynek egyetlen hirdetője volt az egyház szolgálja a pap.

A görög volt az első alattvaló nép, a melynek vallását és kultuszát a porta elősmerte; I. Mohammed tekintet nélkül az uralma alatt levő keresztények között volt vallási különbségre, a konstantinápolyi görög pátriarchátus tette meg valamennyi keresztény egyház fejévé. A patriarcha, illetőleg az alá rendelt metropoliták egyházi fenhatósága alatt voltak az egyes községek, a melyeknek vagyonát az «ephoría»-k kezelték. A patriarchátus alatt minden községben keresztény szervezet alakult, a mely természetesen a görög kultuszt és a görög ritusu iskolákat terjesztette, védőbástyái mögé vonván a hódító izlammal szemben az egész kereszténységet, a melyet, mint a balkán orthodox keresztény kulturájának letéteményese, századokon át fenn is tartott a maga épségében és egyetemében. Ha ebben az időben, a mikor a más fajú orthodoxokban még szunnyadt a nemzeti öntudat, józan kulturpolitikája lett volna a görögnek, akkor alkalmasint sikerült volna saját műveltségét és hegemoniáját ráoktroynia a szláv fajokra, mert hiszen a hellénizmus linguisztikai hatása így is merőben átítatta egész Közép-Macedóniát. A XVIII. század végén a faji öntudatára még nem ébredett szlávok maga is csak annyit tudott magáról, hogy ő is keresztény, mint a görög, a kinek patriarchája az ő egyházának is ura, míg maga a görög az ő védelmezője. Akkor még a konstantinápolyi görög szentszék tartotta össze az egész törökországi kereszténységet s az ápolta benne a keresztényi öntudatot, a melynek erejével majdan a maga kompaktságában vonultathatta volna fel a macedóniai keresztény fajok összességét a török ellen. Csakhogy a görög nem jól végezte a dolgát; a minek következ-

tében aztán 1820 táján a balkáni szlávokban az orosz fölszabadító propaganda s a görög forradalom hatása alatt itt is, ott is pitymalani kezdett a nemzeti öntudat.

Azokban a falvakban, a hol a bolgárság volt túlsúlyban, a bolgár parasztnak szemmet szűrt a görög vezérszerep; először is az «ephoría»-k eljárását gáncsolták községpolitikai tekintetektől; majd az ellentétek során lassankint kidomborodott előttük a nemzeti szempont, kikeltek az idegen lithurgia ellen, jogtalanságnak bélyegezték a görögök részéről a bolgár templomok használatát, s a bolgár egyház autonómiáját, bolgár tanítók alkalmazását, és külön bolgár templomokat kívántak.

A bolgár akció hatalmas reakciót támasztott a görög egyházban, a mely az önállóságra való minden törekvésre csak annál erősebb nyomással, fanatizálással és a mennyiben ez is módjában volt, zsarnokoskodással felelt. Elannyira, hogy, a mikor a török kormány végre kivonta a bolgár iskolákat a patriarchátus felügyelete alól s közvetlenül török ellenőrzés alá rendelte, a bolgár nép valósággal felszabadítóként üdvözölte a török fenhatóságot. Az önálló lithurgia biztosítása végett a bolgárok már készek lettek volna a római pápához pártolni, a ki támogatást és nemzeti nyelvet is ígért a bolgár kultusznak. Oroszország azonban, a mely nem látta volna szívesen az orthodox egyház vesztését, minden tekintélyét latba vetve, Ignatief 1870-ben kieszközölte a szultánnál, hogy irádéjában ösmerje el az autonóm bolgár egyházat. Ebben a porta — főleg a görög függetlenségi harcok hatása alatt — már csak azért is beleegyezett, mert hiszen érdekében volt, hogy az egyházszakadással a már-már jelentékeny erőre kapott hellenizmust megtörje, az uralma alatt levő kereszténységet pedig szembe állítván egymással, erejüket megossza és gyöngitse. Így jutott hozzá a bolgár orthodox egyház az autonómiához s a konstantinápolyi exarchátushoz.

Kezdetben olybá tünt fel, hogy az exarchátus felállítása nem egyéb, mint a szlávok

védekezése a görög kultúra ellen. Mivel azonban a bolgár exarchátus alá tartozás, az exarchátusnak erősen beolvasztó nemzeti jellegénél fogva, egyúttal «bolgárság»-ot is jelent, a sovén bolgárok mindenkit, a ki belépett az exarchátusba, bolgárnak tekintenek és el is bulgárizálnak. A szerbet a szlávság köpönyege alatt elcsábítják a görög patriarchátus alól a szláv (de tulajdonképen bolgár) exarchátusba, s az így átültetett fajrokon egyszer csak azon veszi észre, hogy a fiát már bolgárnak nevelik. Nemzeti szempontból tehát a bolgárok részéről hatalmas sakkhúzás volt az exarchátus megszerzése. Míg a szerbekre nézve pótolhatatlan veszteséget jelent, hogy Törökország területén nincs külön nemzeti hierarchiájuk, mert így előbb-utóbb felszívja őket a bolgár autonom egyház. A többi szerb annyira haragszik is e miatt, hogy akárhányszor inkább a göröggel fognak kezdet, csak hogy a bolgárokat gyöngítsék. A mit a porta — annál nagyobb lévén a keresztények közt a gabalyodás — természetesen csak szívesen lát.

A bolgár nemzetiség ügye tehát az exarchátus felállítása óta akkora mértékben föllendült, hogy a bolgárság most már az egész Balkánon megvethette a lábát. Igaz, hogy a milyen mértékben fejlődött a bolgár nemzetiség, a török hatóságok (a melyeknek csak a hellénizmus megtörésére kell a bolgár nemzeti egyház) a görög patriarcha úszítására olyan fokozott terrorizmussal léptek föl ellene. Minél több tért hódított a bolgárság szellemi téren, a garázdálkodó török bandák foglyai közt meg a török börtönökben annál jobban szaporodott a bolgár pópa és bolgár tanító. A török tudnillik fél a bolgár teljes talpraállásától, már csak azért is, mert a bolgár jó katona s így veszedelmesebb, mint a görög, a ki rossz hadviselő.

Ama falvakban azután, a hol a törökök a bolgárok iskoláit bezárták, papjait, népokatóit elkurczolták, egyszerre, mint valami mentő géniusz, újra megjelentek a görög hierarchia emberei, pártfogásukkal kecsegtetve a bolgár parasztokat, ha visszatérnek a

patriarchátusba, hol tehát az egyházzakadás eredményei: az orthodox bolgár verseny az orthodox göröggel, s elhódítja tőle a patriarchátus szlávjait; a szláv szerb szövetkezik a göröggel a szláv bolgár ellen; keresztény görög a pogány török segítségével próbálja vissza hódítani a bolgárokat; végül pedig az uralkodó török, látván a görög-szláv, illetőleg görög-bolgár és ebből kifolyólag főként a szerb-bolgár konfliktust, szóval az összes orthodoxok teljes hajbakapását: örül és a markába nevet. Divide et impera: ez kell neki. Tájékozásul ide iktatjuk a Maczedonia területén élő lakosság számarányait vallási alapon, Hilmi pasa legutóbbi statisztikai kimutatása szerint;

<i>Kossovoi vilajet:</i>	patriarchista (szerb)	164,480
	exarchista	184,910
	róm. kath. (albán)	3,300
	(muzulmán)	420,390
<i>Monasztiri vilajet:</i>	patriarchista (görög)	272,590
	« « (oláh)	11,300
	« « (szerb)	8,460
	exarchista	178,530
<i>Szaloniki vilajet:</i>	(muzulmán)	509,300
	patriarchista	311,980
	« « (oláh)	23,380
	exarchista	244,720
	(örmény)	600
	(török muzulmán)	531,420

Az orthodox egyháznak a lélekszám-aránya körülbelül vázlatát adhatja ama tuskodásnak, a mely a exarchátus és patriarchátus közt folyik már csaknem egy évtized óta.

A két egyház rivalizálása azonban nem mindenben halad párhuzamosan a szomszédos fajrokon balkán államoknak Maczedoniára vonatkozó törekvéseivel. Igaz, hogy a bolgár bandák például, a melyeket a bolgár anya-állam névleg «szökött», de a valóságban külön e célra szabadságolt katonáiból szerveznek, egész szerb falukat felgyújtanak és kiirtanak csak azért, mert az illető falvak népe a patriarchátus alól nem akar áttérni az exarchátusba. Ezen a ponton tehát a bolgár exarchátus terjeszkedési vágya teljesen egybe-

vág a bolgár nemzet hatalmi, vagyis terjeszkedési érdekeivel.

De példának okáért már a görög patriarchátus nem evez egy vízen a maczedon kérdésben a görög királlyal.

A berlini szerződés előtt a görög faji aspirációknak egyedüli képviselője a patriarchátus volt az egész Balkánon. A konstantinápolyi görög szentszék mindenáron meg akarta szilárdítani a hellén kultúra hegenómiáját a maczedóniai népfajokon; ebbeli törekvése ébresztette föl a bolgároknak a szakadás gondolatát, a portában pedig a hellenizmus megtörésére irányuló intézkedést a bolgár exarchátus felállításával. De azért még most, az egyházszakadás óta is tömegesen maradtak meg a szlávok a görög kultusz hatása alatt, nyelvben, szokásban, s egész kulturájukban elgörögösödve, úgy, hogy a bolgár propagandának egész súlyával kell rájuk nehezednie, hogy legalább elvben bolgároknak vallják magukat. Minthogy azonban viszont a szlávok tömegeinek más, tekintélyes kontingensét már is sikerrel hódította el a bolgár exarchátus alá a szláv jelszó, könnyen érhető hogy a görög patriarchátus mennyire megfeszíti egész erejét, csak hogy valamiképp ellensúlyozza a folyton izmosodó szláv áramlatot. Ennek az ostentatív hellén politikának egyébiránt még finanziaális magyarázata is van. A patriarchátus tudniillik anyagilag manapság néhány gazdag bankárnak kezében van. Ezeknek pedig üzleti érdekeik kívánják a harcziás egyházpolitikát Maczedoniában. Már most a patriarcha függő helyzete révén a püspökök is a bankárok kreaturái lévén, a görög főpapság a legjobb akarattal sem űzhet a maczedóniai népelemek közt kevésbé exponált felekezeti, illetőleg faji politikát, mert a melyikök ilyesmire merészkednék, azt a bankárok pressziója következtében a patriarcha fölfüggeszti az állásától és alkalmasabb anyaggal helyettesíti. Ez az oka azután, hogy a patriarcha ma már tulajdonképp nem is a görög ortodox egyháznak, hanem a görög nemzetiségnek a feje Törökországban és ex offo kénytelen a nemzetiségi politikát folytatni.

A görög királyság megalakulása óta a hellén szellemnek a Balkánon a patriarchátus mellett még egy képviselője támadt; még pedig a patriarchátusétól teljesen elütő tendenciákkal. A mig ugyanis a patriarchátusnak a szlávsg a legfélelmetesebbik ellensége, addig a görög királyság (bármily rossz szemmel nézi is a szláv térfoglalást) jól tudja, hogy Maczedónia felszabadulása, tehát a várható felosztás is, a szlávsg emanczipációjától függ. A görög királyság ehez képest nem is óhajtja az egész maczedon tartományra kiterjeszteni a görög nemzeti akciót, hanem a remélt annexálásra való tekintettel csupán lehetőleg minél nagyobb területet akar a maga részére preparálni; vagyis ama területre, a melyre nem vásik a foga, a szlávsg fejlődését nem gátolva beéri azzal, hogy lehetőleg minél északibb határig őrizze meg és tegye jövendő tervére nézve termékenynyé a görög talajt.

Világos ebből, hogy a görög patriarchátus, meg a görög királyság utai merőben eltérnek egymástól, mert a hatalmi kérdés mind a kettőnél más politikát követel.

Csak egy érintkezési pont van köztük: a szlávoktól való szabadulás gondolata; ám a mig a patriarchátus a maczedóniai szlávsgon való hellén hegemoniában látja a megoldást, addig a királyság már gyakorlatiasabban fogja föl a kérdést és az osztzkodás fejében kész megalkudni a szláv elemmel. Innen van, hogy a patriarchátus meg a királyság, illetőleg a patriarcha püspökei s a görög konzulok között Maczedoniában örökös a súrlódás.

Minthogy pedig egyrészt a patriarchátus is gyakran egy malomban őröl az iszlámmal az exarchátus ellen (a mint azt a patriarchátusnak a törököktől bezárt bolgár iskolákkal és templomokkal szemben jelentkező visszahódítási akciójánál már kimutattam), másfelől pedig — éppen kétszínű politikájánál fogva — a görög királyság is szimpátiát mutat a török iránt, ebből a maczedóniai görögöknél a «nagy görög eszme» nevében bizonyos török barátság kapott lábra, s nagyon gyanus, hogy a görögsg a maczedon (bolgár) forradalmi mozgalmak leverésénél is

jó információkkal támogatta a porta ügyét. Ez a görög faj mai helyzete Maczedóniában a patriarchátus és a királyság érdekkörein belül.

A legújabb időkben a hellenizmus váratlan ellenséget kapott. A görög elemmel szemközt ugyanis föllépett a latin. A Pindus hegységben tudniillik romániai szemmel fölfedezték és romániai pénzen akcióba vitték az ott lakó kuczooláhokat, mint állítólagos román fajt, a melyet következkép meg kell menteni a román nemzeti öntudat számára. Vagyis más szóval Románia a kuczooláhokban a fajrokonság révén jogczimet keres a konczon Maczedónia majdan várható felosztásánál. A váratlanul fölfedezett, aránylag csekély számú román testvérek érdekében mindjárt meg is tették a lépéseket a portánál, hogy külön egyházat és iskolákat kapjanak, s faluról-falura kezdték terjeszteni köztük a román propagandát.

A görög kormány pénzén szervezett hellén propagandának sem kellett több s teljes erővel csapott le a fegyvertelen oláh elemekre, tanítókra, pópákra, hajbakapva velük, iskolásgyerekeken, temetéseken, sírokon. A garázdálkodó görög bandák valóságos vérengzéseket követtek el a román falvakban. Ez az erőszak természetesen nem maradt reakció nélkül; s e reakció eredményeként a maczedóniai oláhságnak ma száznál több iskolája van 6000 tanulóval és sok helyütt már az istentisztelet is román. Különösen javul a helyzetük 1906 óta, a mikor Románia követének sikerült kieszközölnie a portánál, hogy a kuczooláhokat hivatalosan ösmerjék el külön népfajnak és a patriarchával is ösmertessék el a román liturgiát, valamint a román papokat. A mit a szultán, ösmert bontó czélzatainál fogva, valamint azért is, mert a görög törekvésekkel szemben az orosz és a magyar-osztrák külügyi kormány is támogatta, kész örömmel meg is engedett.

A görög faj, a mely fényes történelmi múltjánál és bizonyos, tagadhatatlan szellemi fölényénél fogva kivatott lehetett volna arra, hogy Maczedónia összes keresztényeit, ha nem

is görögösíti el teljesen, de a hellén kultúra szárnyai alatt legalább egyesítse a hatalmon levő muzulmánok ellen: ime, ekként hanyatló erőben és befolyásban a különböző áramlatokkal szemben.

A pindusi kuczooláhok s a romániai oláhok közt kieroszakolt egész fajrokonsági kérdésnek alapja voltaképp csak az «oláh» (olah) szó, a mely a civilizálatlan szlávok nyelvén «barbár»-t (vagyis az ő kulturájokon kívül álló) népet jelent és a mely elnevezést mindama népfajra alkalmazták, a mely latinul beszélt. Amint a latinul beszélő dákot (a mai román) elnevezték a latin «villicus» (paraszt) szóból rontott «olah» néven, ugyanúgy kapták ugyanezt az «olah» nevet a Maczedóniában latinul beszélő törzsek is, a melyek mellesleg szőlván délről vándoroltak be Macedoniába, tehát a tőlük messze északon élő románhoz semmi kapocs sem fűzi őket. Nyelvük szintén latin lévén, természetesen hasonlít a románhoz, de a míg emezt, keresztül-kasul lévén itatva szláv elemekkel, újra latinositották, addig a kuczooláhok nyelvén a görög hatás hagyott erős nyomokat. Ugyane népfajnak különben, a mely a Pindus oldalait lakja, egy töredéke bent maradt Görögországban, de ezeket már nem akarja megmenteni a nemzeti öntudatnak a hazafias román akció.

A románok — a mint már említettem — a leghatásosabb eszközzel, t. i. pénzzel dolgozván, akciójuk meglehetősen sikeres, mert pénzért szívesen vedlik át románá, sokszor még az is, a ki nem oláhnak született. E békés propaganda mellett azonban az erőszaktól sem riadnak vissza a románok, és hol a bolgár bandákhoz csatlakoznak a görögök zaklatására, hol meg egy követ fújnak a törökökkel, a kik tudják, hogy nem kell sokat félniök a román propagandától, mert a Pindus hegységet igen nagy távolság választja el a dunamenti románságtól. Ez a kuczooláh-román faj szerepe a macedóniai mozgalmakban.

A görögnek legújabb s legerősebb ellenfele a vallási antipod: a bolgár. A szláv «eszme» a hellén «eszme» ellen. A míg egész Bolgárország török fenhatóság alatt állott, az eman-

czipációra irányuló minden törekvése a patriarchátus ellen való küzdelemben merült ki. Majd a fejedelemség megalapítása s az ezzel lábrakapott nemzeti öntudat korában keleti Rumélia birtoka foglalkoztatta Bulgáriát, míg az 1885-iki filippopoliai államcsiny és Rumélia annektálása óta végre Maczedonia felé fordult a bolgár fejedelemség tekintete.

A fejedelemség első sorban is politikai reformok révén akarja megdolgozni a maga számára a talajt, ám egyidejűleg nagy nemzeti s vallási propagandát is folytat. Minden erejével arra igyekszik, hogy minél több püspökséget eszközöljön ki a maczedoniai bolgár egyház részére. Német mintára berendezett középiskolákat alapított Maczedoniában: természettudományi alapon összeállított programmú, tudásra nevelő, modern intézeteket, a melyek nem rethorokat képeznek ki, hanem a tett embereivé iparkodnak edzeni növendékeiket.

A bolgár vezető köröknek oroszbarát, majd oroszellenes politikájáról alkalman lesz részletesebben szólni akkor, a mikor a nagyhatalmaknak Maczedoniára vonatkozó akcióját tárgyalom. A bolgár álláspont kifejlődéséről e helyütt csak annyit említek meg, hogy a bolgárok Danef bukásával átcsapván az oroszellenes irányzatba, azt az alternatívát állították maguk elé, hogy vagy megegyeznek a törökkel, vagy pedig erőszakot alkalmaznak. A megegyezés kísérlete kudarcot vallott: Bulgária követe, Nasevics, a kit e célból küldtek Konstantinápolyba, üres kézzel tért vissza.

Megmaradt tehát még az erőszak politikája, a melynek az 1903-iki események révén csakugyan sikerült ráirányítani Maczedoniára a nagyhatalmak figyelmét. A hatalmak akciója azonban nem volt kedvező — a mint abban Szarafov reménykedett — a bolgár aspirációkra nézve, hanem ellenkezőleg megtörte az amúgy is egymás közt egyenetlenkedő bandák erejét és jelentőségét. Ennek az lett a következménye, hogy Bulgária — legalább hivatalosan — lassankint visszahúzódott a forradalomtól, s alig hogy felelt a görög és egyéb bandák zaklatásaira. A bolgár forra-

dalmi mozgalom szervei nem jutottak ugyan tönkre, hiszen egyes bandák még ma is föllépnek öldökölve s gyujtogatva a falvakban, de a nagyszabású revolúció teréről visszavonultak. A bolgár kormány titokban támogatja ugyan őket és szítja titokban a tüzet, hiszen Szarafovot is nemzeti hősként temették el Szófiában, hivatalosan azonban a hatalmakhoz küldött jegyzékeiben a bandákkal való minden nexus ellen tiltakozik. Átengedik, legalább látszatra, a cselekvést Európának, és bíznak abban, hogy Maczedonia egykor lerázza a török igát. De — így mondják — ők nem gondolnak még akkor sem Maczedonia felosztására és Nagy-Bolgárország visszaállítására, mert a maguk hatalmi érdekénél — úgymond — előbbre való nekik a maczedoniai elnyomottak érdeke, a kiknek a részére *csak autonomiát* akarnak kierőszakolni. Az autonomia azonban osztatlan autonom Macedoniát jelent, s kétségtelen, hogy ez az osztatlan állapot csak átmenet gyanánt szükséges a bolgár politikának, a mely föltétlenül számít arra, hogy az egyház és nyelv közössége révén a csupán politikai határok által elválasztott testvérek végre is egyesülni fognak a rég áhított Nagy-Bolgárország keretében. Ebben csúcsosodik ki a bolgár aspiráció.

E három vetélytárs — a görög, oláh és bolgár — valamint az Ó-Szerbiát folyton pusztító szomszédos albán között (hogy a mindnyájokon basáskodó törökről ne is beszéljek) vergődik a maczedoniai szerb. A magyar-osztrák terjeszkedő politika elszigetelte körülötte élő testvéreitől, az Adriai-tenger felé zárt út van előtte, úgy, hogy terjeszkednie már csak Szaloniki felé lehet, a hol azonban a bolgár propaganda szintén erősen fenyegeti a megelőzéssel. A bolgárok nem nagyon válogatósak eszközeikben a szerbek ellen. Minden jó nekik, a mivel gáncot vehetnek a szerb térfoglalásnak. Mostanában még a szerbek egyetlen maczedoniai képviselőjét, az üszkübi gimnáziumot is felgyújtották.

Hiába mutatja ki néhány vérmesebb szerb theoretikus a maczedoniai szláváságról, hogy ez a szláváság voltaképen szerb, a szerbség

alig mérkőzhet a nála jóval erősebb és életrevalóbb bolgárral. Pedig a XIV. században egész Maczedonia a szerb birodalomhoz tartozott, és szerbeké volt ez a tartomány akkor is, a mikor török hódoltságba került. Ez a történelmi erő azonban a múlté s a valóság ma az, hogy a bolgár egyházi önállósággal szemben a szerb elem alig bír valami biztos támaszt találni. Vagy átpártol s patriarchátus alól az exarchátushoz, s akkor elbulgarizálják, vagy pedig ragaszkodik a patriarchátushoz, s akkor szelleme a hellén kultúra alatt marad, őt magát pedig felkonczolják a bolgár bandák. Ha hozzászámítjuk ehez a mohamedán albánok irtó terrorizmusát, láthatjuk, hány felől éri vérveszteség a szerb elemet.

Maga Szerbia azonban számít egy nemzeti propaganda szervezésére, a mely a bolgár bandák garázdálkodásának a csökkenésével mind nagyobb térhódításra hivatott az elnyomott szerbek között; suba alatt pedig a szerb kormány a bandaszervezéstől sem riad vissza. Maczedonia autonomiájába a szerb királyság is kész lenne beleegyezni, de épp úgy, mint Görögország, csak az ethikai határvonalak tüzetes megjelölése mellett, és az ú. n. Ó-Szerbiának a szerb királysághoz való csatolásával. Amint, hogy a szerbek újabban már memorandumban is kérték, hogy Ó-Szerbiát is vonják bele a hatalmak reform-akciójába. Ez Szerbia és a szerb faj viszonya a maczedon-kérdéshez.

Maczedoniában mindegyik faj egyetért abban, hogy szabadulni akar a török járom alól; de a propagandában és forradalmi mozgalmakban, — fajrokon balkán államok uszítására — mégis következetesen egymást gyöngítik. Ily körülmények közt csak természetes, hogy az antagonista elemek fölött az amúgy is tekintélyes számú törökség tartja kezében a hegemoniát, és miután szerencsésen széjjelforgácsolta őket, egyenkint zsarolja ki és nyomja el valamennyit. Ez az akadálytalan török szipolyozó rendszer költötte életre Maczedoniában a faji s vallási zavarok mellett a szociális kérdést, mint a tehetetlen, most széthúzó forrongás egyik komoly szülőokát.

A török feudális uralom nem annyira az elnyomó faj, mint inkább a birtokos úr révén lett gyűlöletessé (a mi miatt ugyan nem is kellene idegen uralomnak lennie) a hódolt népek előtt. A kizsákmányolt keresztény paraszt a legjobb földeket a nagybirtokos bégek részére kénytelen művelni. A rendszer egészen kiszolgáltatja a szegény zsellért a birtokos kényúrnak. A dézsma és adók súlya alatt adósságokba keveredett pór nép valóságos, földhöz kötött jobbágygyá sülyedt. Mert a melyik paraszt Maczedoniában egyszer eladósodik, az menthetetlenül tönkremegy. A kamat 20—30% ; a földműves takarékpénztárak, a melyeknél tisztességesebb kölcsönhöz lehetne jutni, csak a bégnek, vagy néhány módosabb keresztény gazdának hiteleznek. Az állami dézsma beszedésénél a legbrutálisabb visszaélés történik, azon a réven, hogy a learatott gabonát a parasztnak nem szabad a csűrbe takarítania mindaddig, a míg a birtokos meg az állam ki nem vette belőle a maga részét, s hogy a dézsmaszedés jogát többnyire gabonaüzérek szerzik meg maguknak. (Ezzel szemközt azonban bizonyos, hogy, ha a dézsmának készpénzben való fizetésére akarnának átmenni, ez a változás csupán úgy lenne megvalósítható, ha előbb agrár-bankokat állítanának fel a nép jóhiszemű kisegítésére; mert különben a parasztnak nem lévén készpénze, újra csak uzsoráskodásoknak lenne kitéve.)

Tehát az össznépséget egyöntetűen sújtó szociális nyomor, a fajok tülekedése, valamint a rokonfajú szomszéd-államok közül a görög, szerb és románok osztozkodó, a bolgárnak egyetemlegesen hódító törekvései, s mindamaz eszközök — bandák, vallási és faji terrorizmus — a melyeket céljaik elérésére ez államocskák jónak látnak: mindezek összevéve természetesen rávezetnek mindenkit ama konkluzióra, hogy *Maczedoniában az ott egymással marakodó népek keretén belül egyöntetű reformakció el nem képzelhető.*

Ezt belátták az európai nagyhatalmak is már akkor, a mikor szükségesnek tartották beleavatkozni Maczedonia belső ügyeibe.

És ezzel, a komitácsik meg egyéb bandák működését háttérbe szorítva, megkezdődött Maczedoniában a hatalmak reformakciója, a melylyel majd a jövő számban foglalkozunk.

Művészet és üzérkedés.

Mikor került össze ez az össze nem illő pár: a művészet és az üzérkedés — ki tudná megmondani?! Észrevétlenül történt, valahol az utcza sötétjében; és az alkut bizonyára sok, hosszú tárgyalás előzte meg. De ma már majdnem mindig együtt találni őket; szinte elválaszthatatlanoknak tünnek fel s mintha örökre frigyessültek volna. Előre látható, hogy a jövő Taine-jei, a környezetnek az irodalomra és a művészetekre való hatását vizsgálván, ebben a szövetkezésben a mi időnknek egyik karakterisztikonját fogják megtalálni, és míg a mult különböző korszakainak jellemzésül továbbra is egy-egy vezető elme, egy-egy művészeti iskola vagy valamely vándorló szellemi áramlat hatását fogják emlegetni, a mai idők irodalmi és művészeti mozgalmairól szólván, valami ilyenforma fejezet-czimet fognak használni: «Az üzérkedés befolyása az irodalomra és a művészetekre».

Honnan ered ez a természetellenes befolyás? — nyilvánvaló. Az üzleti vállalkozás soha se tett szert nagyobb eredményekre, soha se járt nagyobb sikerekkel, mint a mi időnkben; viszont — éppen azért, mert a vállalkozás, az üzérkedés a javaknak egyre nagyobb kontingensét hódítja meg és köti le előbb a maga üzleti céljaira, majd az üzleti haszonból magánvagyonokat, igen kevésbé mozgékony tőkéket alakítva, a javaknak egyre nagyobb részét vonja el a köztől: az egyénnek, a munkásnak, a művészi munkával foglalkozónak a megélhetése soha se volt nehezebb, mint éppen azóta, hogy a vállalkozás ilyen nagy eredményeket mutat fel. Másrészt ez az ellentét éppen akkor élesedett ki, a mikor a nivellálódás következtében a művészi munkának a közönsége rohamosan kezdett növekedni s rövid időn százszor ak-

kora lett, mint kevéssel előbb volt. Az üzérkedés régebben nem igen törődött az irodalommal és a művészettel; nem találta elég hálás talajnak. De a mióta a fogyasztók száma ezen a téren is hatványozottan emelkedett, s a mióta látnivaló, hogy ez a szaporodás idővel egyre nagyobb arányúvá lesz, azóta az üzérkedés az irodalom és művészet világát is jó terepnek találja, egyelőre a többinél is jobbnak, és az eddig kiaknázatlan téren joggal remélve bő sikereket, gyártelepeivel, kohóival, üzemeivel és árúházaival ugyancsak teleépítette az új terepnumot. Ennek a következtében azután nem lehetett egyéb, mint hogy: a milyen nagyra növekedett az új terepnumon a sikert sikerre halmozó vállalkozó hatalma, épp olyan mélyen süppedt bele a munkás, a szellemi munkával foglalkozó, az eddig nem ismert szellemi szolgaságba. Minél hatalmasabbá vált amaz, annál mélyebbre sülyedt, annál kevésbé szabad, annál inkább rabszolga emez, a ki akármire született, csak szolgaságra nem: a művész.

Bizonyára a szellem rabszolgái is fel fognak szabadulni, a mint felszabadultak a többiek, s valószínűleg hamarabb, mint azok, a kik elődeik voltak a rabszolgaságban. Az is előre látható, hogy a szellemi munkás ugyanott fogja megtalálni a korrektívumot, a hol a kézműves, a testi munkás vagy a félig-meddig szellemi munkás már megtalálta: az egyesülésben, a tömörülésben, a szakszervezetekben. Csakhogy ez még egyelőre a jövő zenéje. A többi munkás már kinőtt a rabszolgaságból, sőt a munkásság a maga egészében már hatalommá is lett, a világ első hatalmává; de a szellemi munkás és kiváltképpen a teremő szellemnek a munkása, az író s művész, még nem jutott társadalmi öntudatra. Talán még nem ért rá ilyen öntudatra jutni, hiszen még nem régen rabszolga; és valószínű, hogy hamarabb fog ilyen öntudatra jutni, mint a többiek, a kiknek olyan nagy idő kellett a föleszméléshez és a felszabaduláshoz. De ez a várható, valószínű szerencséje nem változtat azon, hogy: most rabszolga, és hogy az üzérkedéssel szemben olyan szel-

lemi függőségbe jutott, a minő szellemi függőséget régente rémálmaiban se képzelhetett el.

Mert mai helyzetében nem anyagi függősége a legszomorúbb és a legvisszásabb, hanem szellemi szolgasága. Az anyagi függőség talán öröktől fogva osztályrésze. És meglehet, abban az időben, a mikor a nagy költők és a nagy művészek a nagy urak fizetett cselédei voltak, az anyagi függőséget súlyosabban sínylette, mint mostanában. De abban az időben szellemi függőségről nem lehetett szó; a legrosszabb esetben ez a szellemi függőség egy kis hízelgésben merült ki, a mely különben is csak az író, a költő terhe volt. Ezen kívül azt írhatta, festhette, muzsikálta, a mit akart. Jelentékeny szellemi függőségről azelőtt nem panaszkodhatott; azt mondhatta kis közönségének, a mi őt magát foglalkoztatta; nem kellett törődnie senkinek a gondolkozás- és érzés-világával, közönségének gondolkozás- és érzés-világával sem, mert közönsége is csak vezetetni akarta magát. Jelentékeny szellemi függőségről csak azóta lehet szó, mióta a vállalkozó a művész és a közönség közé ékelte magát, a sok író és művész, meg a rendkívül megnövekedett, a tömeggé vált, most már millió és millió emberből álló közönség közé.

Ennek a szellemi függőségnek az átkai közül csak a kisebbik az, hogy már jó idő óta mérgezően, vagy legalább is bénítóan hat a művész szubjektivitására. Itt az objektív kár a nagyobb; és lehetetlen át nem látni, hogy ez a szellemi függőség már is rettenetes nyomokat hagyott az új idők egész szellemi produkcióján és nemcsak hogy eddig is pusztító — legalább is rontó — hatással volt a mi korunk irodalmára és művészetére, hanem előre láthatóan még jó darabig ilyen hatással lesz s alighanem egyre nagyobb ilyen hatással. Ez a hatás talán sokkal inkább meglátszik az irodalmon, mint a művészeteken: de könnyű volna kimutatni, hogy a művészetek is rettenetesen megsínylik ezt a szellemi függőséget, ha nem is annyira, mint az irodalom. A most említett különbség részletezése eltérítene a fődologtól; e helyett te-

kintsünk csak a leginkább feltűnő jelenségre és figyeljük meg a szóban forgó szellemi függőség pusztító munkáját az irodalmon, a mely jóban-rosszban, mindenkor a művészetek legelseje maradt.

Ez a szellemi függőség felfordította az író s művész meg a közönség viszonyának természetes rendjét. A természetes rend az volna, hogy az előadó és a reczipiáló viszonyában, az előbbi, az író vagy a művész legyen a vezető, az irányadó, a tanító, a valamit inau guráló, a valamit kezdő, valahová vergáló erő s a közönség a vezetett, a követő, a tanítvány, a pusztán reczipiáló, az a fél, a melyik — akár enged a hatásnak, akár nem enged, de — soha se kezd. Hiszen amaz éppen ezért volna a «hivatott»; a két fél között éppen az volna a lényeges különbség, hogy amannak van mondanivalója az utóbbi számára, és emennek a szerepe csak a meghallgatásból állana. Ez mindig így volt a legújabb időkig. És ma a «hivatottak», a helyett, hogy vezetnének, vezettetik magukat; az igazi kezdő, az igazi irányadó a közönség, a melynek a szerepe csak a reczipiálásból állana. A mai felfordult világban a közönség dirigálja az irodalmat s a művészeteket a vállalkozó útján: a művészetek világában semmiféle befolyás sem oly hatalmas, mint az a legfőbb törvény erejével ható parancsoló tekintet, mely csak arra ügyel, hogy: *mi kell a közönségnek?* Mióta van ez így? A mióta az üzérkedés az író s művész meg a közönség közé ékelve magát, a hatás közvetítésére vállalkozott. Az üzérkedés ugyanis nem annyira a hatást közvetíti, mint inkább az ellenhatást: mert hiszen rá nézve nem fontos a dolog lényege, az ő céljaira csak egy fontos: a kontaktus folytonossága. A vállalkozó nem törődik az író s művész mondanivalójával; ez őt csak egyetlen egy pontban érdekli, hogy vajon ez a mondanivaló az ő saját külön céljára alkalmas-e vagy sem. Ellenben nagyon is törődik vele, hogy: *mi kell a közönségnek?* Minél nagyobb közönséget akar megnyerni és mindig új közönséget keres. Az új közönségnek pedig, a milliókká sokasodott

közönségnek túlnyomóan nagy része félig-műveltekből, majdnem analfabétákból áll. És a mióta a vállalkozó, hatalmába kerítvén az író s művész, meg a közönség közt való érintkezés és viszonyok adminisztrálását, mindenekelőtt és majdnem csakis ennek a félig-művelt, szinte analfabéta sokaságnak a kedvét s minél nagyobb figyelmét lesi: azóta egyszerre mintha értékét veszítette volna mindaz, a mi nem helyezkedik a tömeg értelmiségének a színvonalára, a minnek a megértéséhez és recipiálásához több ismeret és érzék szükséges, mint a mennyivel a majdnem analfabéták rendelkeznek. De ebben még nem mérül ki az üzérkedésnek a tömeggel szemben tanúsított figyelmessége. Azonkívül, hogy a hatalmába kerített piacon parancsoló törvény a közérthetőség, az analfabétaság szellemi színvonalára való helyezkedés, ezenkívül egyebekben is mindenképpen, kézzel-lábbal kedvében akar járni nem csupán a már domesztikált, hanem az ezután domesztikálható közönségnek is, és azért a maga uradalmában szentséggé teszi a félvadak rossz izlését, bárbar eredetű előszereteteit, többé-kevésbé civilizálatlan gondolkodás- és érzés-világát, és ennek a bálványnak nemcsak az elismerését, hanem a gyakorlatban való kultuszát is rá oktrojálja termelőire: a hatalmában tartott író- s művész-rabszolgákra. És eléri a célját: a kicsi-kicsi vásárt, az író s művész hivatottságának megalázásával, az irodalmi s művészeti produkció megrontásával, elsekélyezésével, félvad közönségének nem valami nagy lelki épülését érve el ezzel a sok kártevással. Olyan megszokott már ez az állapot, hogy szinte természetesnek látszik, s nem is tűnik fel, hogy az a visszásság, a melybe már mindenki beletörődött, tökéletesen olyan, mintha az iskolában a tanárnak tanítványai kegyét kellene lesnie, s mintha az iskolás-gyermekek szabnák meg, nem azt, hogy mit akarnak tanulni, hanem hogy a tanár mivel mulattassa őket. Noha az irodalom és a művészet már több ezer esztendő, a tizenkilencedik században történik meg először, hogy nem az író s művész irányítja a közönséget,

hanem a közönség irányítja az író és művészt— de ezt már észre se vesszük!

Hogyan érte el az üzérkedés ezt a fonák állapotot, a mely a vállalkozónak bizonyára igen szépen jövedelmez, de a mely átka nemcsak az íróknak s művészeknek, hanem még inkább magának az irodalomnak és a művészetnek? — erre a kérdésre se kell sokáig keresgelnünk a feleletet. A tőke hatalmának, annak a hatalomnak a felhasználásával, a mely mindig a munkás és a munka minőségének a megrontására vezetett. Attól fogva, hogy felismerve az új terrénum kiaknázhatóságát, a nyiladozó szemű sokaság meg az írók s művészek közé furakodott, játszva tette rabszolgáivá az utóbbiakat s aztán játszva bánt el rabszolgáival. Minden eszköze megvan az omnipotenciához; adminisztrációja immár ráfeküdt az egész világra, ennek nem csupán gazdasági, hanem egész életére, a társadalmi életet sem véve ki; trösztje behálózott minden területet, a hol az írónak s művészeknek, meg az irodalomnak s művészetnek valami keresni valója van; hatalmába ejtett, eszközévé tett minden érdekkört; diktál, sujt, emel, mert az ő hálózatán kívül nincs élet. Jaj az írónak s művészeknek, ha parancsához, «irányadás»-ához nem akar alkalmazkodni, mert el kell pusztulnia! Hogyan állhatná a versenyt az ilyen szerencsétlen azokkal a hamis nagyságokkal, a kiket ő nevez ki . . . nem, a kiket teremt! A kit ő elejt, az el van veszve. A minden lemondásra, minden nélkülözésre kész, mindenen felülemelkedő nagy erkölcsi erő a legnagyobb ritkaság a világon; természetes tehát, hogy az írók s művészek nagy sokasága — minthogy temérdek köztük a szegény ember, a kinek az első az, hogy: meg kell élnie! — kénytelen-kelletlen beletörődik a kikerülhetetlen rabszolgaságba. Természetes, hogy ezeknek túlnyomó nagy többségét felhasználhatja és ki is használja, az utolsó velőmaradványokig. A kiket pedig nem használhat fel, azokat elriasztja. A ki nincs vele, az ellene van: s a kit elriasztott a versenytérről, azt már meg is ölte.

És még csodálkozunk, ha orgiákat ül mindaz, a mi csak a kabátos vadaknak lehet kedves, a mi a már kikefélkedett, a külsőben a műveltektől csak kevéssé különböző, de csak félig civilizált európai jingók tegnapi analfabétaságának, tökéletes lelki műveletlenségének a rudimentuma: a durva hang, az esztelen önzés, a semmi józanságra nem hallgató tömeg-, párt- és felekezeti szenvedély, a bömbölő osztályérdek, a tomboló izléstelenség, a frivolitás, az utálatosságokban is gyönyörködő vad érzékiség, a röhögtető dolgok meg a semmi szellemi erő kifejtést nem kívánó léhaságok kultusza! És még csodálkozunk, ha lassankint mintha kiveszne a világból — remélhetőleg nem tökéletesen, tehát nem örökre — a mi az igazán művelteknek sokáig oly kedves volt: a tisztán művészi munka, a nyugodt, higgadt bírálat, a csak az igazságot, a legrejtettebb, a legnehezebben kifürkészhető igazságokat kereső, komoly szellemi munka!

Ez az állapot kétségtelenül csak egy «átmeneti» korszaknak az átka, s minden jel arra vall, hogy a korrektívumot, a kivezető utat az írók s művészek csak úgy, mint elődeik az elnyomottságban, meg fogják találni és pedig valószínűen a szervezkedésben fogják megtalálni. Mindenesetre fel kell ocsudniok abból az apathiából, a melybe új keletű rabszolgaságuk ejtette őket, s társadalmi öntudatra jutva, egymásban kell megkeresniök azt az erőt, a mely felszabadíthatja őket e természetellenes elrendezkedés átka alól. Ha már az egyéni ellentálló erő kevés volt bennök arra, hogy kikerülhették volna a mai rabszolgaságot, a közös célra való szervezkedésben kell megkeresniök a felszabaduláshoz szükséges erőt. Tartoznak ezzel — az igazi írók és az igazi művészek — nemcsak önmaguknak, hanem annak a hivatásnak is, a melynek a szolgálatára magukban fölesküdték: az irodalomnak és a művészetnek.

AMBRUS ZOLTÁN.

A Sphinx.

(Elérhető-e az északi pólus.)

Midőn néhány hónappal ezelőtt a new-yorki és londoni sajtó hasábjain szárnyra kelt a hír, hogy egy *Wellman* nevű bátor amerikai gentleman nem riadt vissza a norvég *Andrée* szomorú példájától, hanem ő is — mint vakmerő előde — léghajón fogja megpróbálni az utat az északi pólus felé: az egész világ érdeklődése kísérte a merész vállalkozást. S itt mindjárt meg kell jegyezni, hogy ezalatt a frázis alatt: «egész világ» — távolról sem az egész világ, hanem az az igen kis csoport értendő, melyet oly tudományos célú és színezetű vállalkozás érdekelni szokott. Számuk, a dolog természeténél fogva, minden időben nagyon kicsiny volt. Az úgynevezett «világ» átlag emberek tömegéből áll, kik jóformán még a földön elfoglalt helyzetükkel sincsenek tisztában s a haszonra át nem váltható kérdésekkel, aprócska tengely körüli forgásukban, egyáltalában nem törődnek. Azoknak a száma, kik az ily *Wellman*-féle expedíciókkal sport szempontjából szoktak törődni, már jóval nagyobb az egész világ roppant tömegéhez viszonyítva azonban ez a szám haladja meg a népesség egy tized százalékát.

Wellman léghajó-expedícióját Amerikában is, Angliában is, főleg sport szempontból kísérték figyelemmel, bár vakmerő extravaganciánál nem igen taksákták többre. A tudományos szempont egész Amerikában háttérbe szorult a nemzeti hiúság kérdése mellett. A yanke vállalkozó szellemet módfelett izgatta a vágy, hogy az Angliával való örökös versengésben az északi pólus dolgában győztesek maradjanak s legyőzzék az összes idegen nemzetbeli versengőket is, kik a XVIII-ik század eleje óta a rejtélyes Észak felé törekedtek, eddig azonban eredmény nélkül. Ez a nemzeti hiúság rakta össze igazi amerikai gyorsasággal azt a körülbelül fél millió forintra tehető összeget, mely az expedíció költségeire szükségesnek látszott s ez a hiúság dolgozott a világ-reklám elterjedésében is, mely szózatosságon hirdette a földkerekség

majdnem minden valamire való lapjában, hogy a titokzatos északi Sphinx-et ezuttal az amerikai bátorság fogja megközelíteni és bizonyára nem is fog nyugodni addig, míg a csillagos lobogót a pólus kellő közepén le nem szorja.

Az előkészületek megtörténtek. Wellman és elszánt társai hónapokig tartó munkával dolgoztak a léghajó körül, melylyel az utat meg akarták koczkáztatni. A túlzajos reklám azonban sokat levont a vállalkozás komolyságából. Maga Wellmann nyugodt, hidegvérű, elszánt ember, eléggé képzett arra, hogy minden eshetőséggel számot tudjon vetni — a zaj azonban, mely expedícióját kísérte, csakhamar sok kicsinyléssel és rossz indulatú gúnnyal terhelte meg léggömbje kosarát. Midőn pedig pár héttel ezelőtt, megfontolt kísérletezés és a kedvezőtlen légtüneti viszonyok számbavétele után, arra az okos meggyőződésre jutott, hogy a fölszállást az 1908-dik esztendőre kell halasztani — jóformán majdnem komikus alakká vált hebehurgyán ítélkező honfitársai előtt, kik fölhevülésükben sokat akaró szarka meséjétől sem kimélték meg.

Az emberek kritikája ritkán méltányos. Némi nyugalommal könnyű belátni, hogy Wellmann kritikusaiknak sem akkor nem volt igazuk, midőn vállalkozását harsogó lelkesedéssel üdvözlötték, sem akkor, midőn a bölcs megfontolásban nemzeti kudarcot láttak. s fölháborodásukban még személyes bátorságát is kétségbe vonták. Az arany igazság itt is a közepén van. Meg kell várni, míg Wellmann csakugyan meghátrál és végkép lemond az útról, melyet ezuttal csupán elhalasztott. Sőt akkor sem lehet gyávasággal megvádolni, ha abbahagyja az egészet és kijelenti, hogy nem bizik a sikerben. Triviális példával élve, az északi pólus — nem Soroksár, s a játék nem megy babra. Kényelmes karosszékben, fűtött szobában megkritizálni egy ily majdnem biztos katasztrófával fenyegető, hatalmas vállalkozást: frivol és könnyű munka, a mely nem méltó jó érzésű emberhez.

De hát . . . el fogja-e egyáltalában valaha valaki érni az északi pólust?

Érdekes és bizony már elég régi hérdés: három év mulva épen *négyszáz* esztendő jubileumát fogja megünnepelni az emberiségnek az a csekély töredéke, mely akár tudásvágya, akár gyorsabban izguló fantáziája által felülemelkedik a boldog középszerűségen. Ez a kis töredék azonban, mely gondolkozik is és a kézzel meg nem markolható lelki öröme nemcsak izalmát érezni tudja folytonosan fürkészi, kutat, tervez, módokon töri fejét, megfeszíti tudását, energiáját, ötletességét és végsőig feszíti akaraterejét, hogy megoldja valamiképen a rejtelmes titkot, mely idestova négyszáz esztendeje okoz gondolat-körében kellemetlen nyugtalanságot.

Mióta Kopernikus, a lángeszű heilsbergi papsillagász, 1510-ben megállapította a Föld helyzetét a világűrben, viszonyát a Nap-hoz és alakjának külső gömbformáját az északi és a déli belapult sarkkal: a két pólus problémája bele volt dobva az emberiségbe és többé el sem tűnt, mindig itt maradt és folytonosan izgatta azt a néhány kiváltságos elemét, kik olthatatlan vágyat éreztek, hogy a nagy titkot valamely úton-módon megvilágítsák és közel férközzenek az egyelőre könnyebben megközelíthetőnek látszó északi sarkhoz.

Természetes, hogy a XVIII-dik századig az ily irányú kutatások története rendkívül szegényes, alig történt egy-két komolyabb kísérlet s ezekről sem igen vannak megbízható adataink. Az itt-ott fenmaradt leírások, naplók és Adnotaták nagy része mese és önkényes kitalálás. Pozitív, hiteles és számbavehető adatokról nem tud a földrajz és a csillagászat históriája; mivel pedig mesegyűjteményre nem volt szüksége, a tizenhatodik és tizenhetedik századból fönmaradt ilynemű opusok jórésze csak a furcsaságok kedvelőit érdekelheti. Magát a kérdést ezek a (különben is problematikus) sarkvidéki kutatások egy hajszállal sem hozták közelebb az igazi tudományossághoz, melyre a geografus vagy a csillagász nyugodtan támaszkodhatott volna.

Egy Müller Frigyes Keresztély nevű dán hajósra például kétségtelenül rábizonyult, hogy sarkkörüi utazását, melyre munkájában, kedves szerénységgel nagynak és korszakosnak nevez, a Spitzbergáktól délkeleti irányban fekvő Reménység szigeténél (Hoffnung Insel) végezte be és a Spitzbergák szigetsoportját egyáltalában nem is látta. «Heilige Marie» nevű vitorlás hajójával fölhatolt a 77-dik szélességi fokig, dicsekvő nyelvvel azonban, mint ez írásaiban olvasható, keresztülhaladt a 87-dik fokon is, tehát jóval magasabbra jutott, mint Nansen vagy Cagni — az északi pólus e két legnagyobb hőse.

Ily megbízhatatlan, általában, a többi kutató fönmaradt írásos munkája is. Ezekre tehát nem lehet adni semmit. Nem főleg a németekre, mert a füllentések hímes mezején ezek örvendeztetik meg az olvasót a legszebb virágokkal, holott pedig más dolgokban méltán állanak az alaposság és a megbízhatóság hírében.

Komolyan számbavehető, hiteles eredményekről csak a tizennyolczadik és tizenkilencedik században lehet szó.

De vajjon ez összes, nagyértékű eredmények birtokában, közelebb jutottunk-e az északi Sphinxhez?

Csak a legkiválóbb és legszerencsésebb kutatókat említve: Peary 1902 április 21-én fölhatol a 84°17' szélességi fokig, Nansen 1895 április 7-én a 86°14' és Cagni 1900 április 25-én a 86°34' fokig. Ez eddig a legnagyobb magasság, melyet élő ember a sark felé el tudott érni. Innen már csak körülbelül négyszáz kilométernyire esik a titkok titka: az északi pólus. A gyorsvonat a mérsékelt éghajlat bármely pontján befutja néhány óra alatt, de mily mérhetetlen távolság ez az arktikus égtáj örökös jégkolosszusai, szakadécai, hómezői között és gyilkos, fagyos levegőjében, melyet még a minden nyomorúság iránt legkevésbé fogékony emberi szervezet sem képes huzamosabb ideig kiállani.

Olvasván e bátor férfiak minden czikornya nélkül való, egyszerű, majdnem száraz jelentéseit a nélkülözésekről, melyeknek ki vol-

tak téve, a nehézségekről, melyek lépten-nyomon útjukba torlódtak, hogy megállítsák őket a keserves haladásban és számot vetve a súlyos légmérsékleti viszonyokkal, melyek még egy pár millió esztendeig senkinek a kedvéért nem fognak megváltozni: mérsékeltőbb berendezésű elme is eldöntheti, hogy egyes ember, egyes expedíció, ha még oly lelkes, vakmerő és rettenthetetlen energiájú férfiakból fogja is szervezni, az áldozatkész tudományos világ — *sohasem* fogja elérni az északi pólust.

Az ember gondolkozásra hajló természeti tünemény s némelykor többé-kevésbé értelmes is. Szeret elkalandozni a maga czéhbeli mesterségétől már csak a változatosság kedvéért is s koronkint oly vitézlő bátorságot érez, hogy beleavatkozik a maga tudománytalanságával a tudományosan képzett szakemberek dolgába is. Valami ehhez hasonlót méltóztassanak gondolni erről az én ideszántott írásomról, melyben röviden elmondom, hogy miképen képzelem én a dolgot. A hajdu vagy a pék messze esik a harangöntéstől: a harangszót azonban a hajdu is hallja, a pék is, az északi pólusról pedig már annyit harangoztak és harangoznak világszerte ma is, hogy egy valamivel jobb hallású hajdúnak okvetlen meg kell hallania. És tehát bele szól a harangozásba, bár a harang megöntéséről fogalma sincs.

Előljáróba mindjárt meg lehet jegyezni, hogy a mire emberi bátorság és makacs akaraterő képes volt, azt Aldrich, Markham, Richards, Nordenskiöld, Sheridan, De Long, Berny, Collinson, Scott Hansen, Soule, Leontjev, Sannikow, báró Toll, Andrée, Nansen, az abruzzói herceg, Peary, Cagni és sok más, kevésbé neves és főleg: szerencsés vagy szerencsétlen hőse az északi jégvilágnak, már végrehajtotta. A három legnagyobb és legszerencsésebb sarkutazó: Nansen, Peary és Cagni egyetért abban, hogy «megfelelő erkölcsi és anyagi erővel» igenis el lehetne érni az északi Sphinx-et és le lehetne győzni a még hátralevő négyszáz egy-néhány kilométert.

Ezt a biztató véleményt halljuk — hiába — évről-érve, valami húsz esztendő óta.

A jégvilág e rettenthetetlen argonautái kétségtelenül arra a büszke alapra helyezkednek, hogy az emberi akarat ereje megmérhetetlen, ambíciója kiolthatatlan. Hiszik és hivatkoznak a kulturhistóriára, hogy a mit az emberiség el akart érni: azt el is érte, a mit meg akart teremteni: azt meg is teremtette és a minnek szükségét látta, hogy a maga hasznára fölfedezze, meghódítsa és birtokba vegye, azt eddig még mindig fölfedezte, meghódította és birtokba vette.

Igy lesz az északi pólussal is, ha megfelelő erkölcsi és anyagi erők szövetkeznek.

A ragyogó elmességű Flammarion (egy kicsinyt alighanem a jó Jules Verne nyomán) csak nemrégiben is azt írta erről a dologról, hogy itt is nyilván a Watt esete fog ismétlődni: a véletlenség fogja kielégíteni azon csekély számú intelligens ember nemes kíváncsiságát, a ki ez iránt a Bismarck szerint «haszontalan» kérdés iránt érdeklődik és szívesen elfagyasztja érte a lábát. Flammarion azt hiszi, hogy valami csavargó alaszka indián, eszkimó, vagy prémvadász fog véletlenül — vadúzás közben — legelsőnek elvetődni a pólushoz és nem valamely tudományosan szervezett expedíció, mely rendszeresen halad előre és már csak nagyobb számánál fogva is nehezen élelmezhető. Lehet, hogy esetleg így lesz — vagy talán már volt is, csak nem tudunk róla — valószínűsége azonban egyenlő a semmivel.

Nem igen képzelhető, hogy a mit sem Nansen, sem a még szerencsésebb Cagni, ropant erőfeszítések árán sem tudott elérni — azt egy magányos, mondjuk, prémvadász, valaha elérhesse. Az akadályok oly emberfölöttiek, hogy csak lépésről-lépésre, súlyos és kínos lelki és testi megerőltetéssel győzhetők le s a siker még így is csak ideig-óráig tart. Az arktikus-zóna időjárása éppen oly gyorsan változik, mint az egyenlítői vidékéké! Félóra alatt óriási havazás zúdul alá; egy óra múlva pedig gyakorta oly rettenetes hideg támad, hogy a higany-hőmérő

hasznavehetetlenné válik s fájdalmassá, sőt lehetetlenné lesz a szabadban a lélegzés is.

Hogy birkózik meg ezzel egyes ember vagy néhány ember, ha még oly jégben született prémvadász, eszkimó vagy kóbor indián is?

A tüdő biológiáját ezek ugyan meg nem változtatják s csak úgy be kell menekülniök a hó alá, barlangokba, tűz mellé, hogy meg ne fagyjanak, mint bárki másnak.

Marad a «megfelelő anyagi és erkölcsi erő.»

Hajdúészszel gyakorta el-eltünődöm ezen a kijelentésen, melyet ama bátor argonauták mondtak ki. Megsarkantyúzom fantáziámat is. Hiába! Nem oda lyukadok ki, a hová ők. Talán mert nem vagyok sarkutazó s ez okon nem helyezkedhetem oly büszke alapra, mint ők, az emberiség akaraterejének mérhetetlensége dolgában sem.

Mert az ily bizalmatlan hajdú ész azt gondolja, hogy hiába van megfelelő anyagi és erkölcsi erő, ha nincs hozzá katonai fegyelem alatt álló ember. Hiába szerelne föl, pl. valamelyik amerikai milliárdos egy kétszáz vagy akár egy kétezzer emberből álló expedíciót, minden anyagi erővel ellátva, nagy erkölcsi bátorsággal rendelkező vezérekkel az élén, fizetvén minden egyes embernek — nem bánom — akár egy egész vagyont naponként vagy akár óránként is: az eredmény egyhajszállal sem mulná felül az eddigit. Egykét földrajzi fokkal talán följebb hatolna egy ily minta-expedíció, mint a Nansené vagy a Cagnié fölhatolhatott — ott azonban éppen úgy elakadna, mint az övék. Az emberek lázongani kezdenének, a szenvedések folytonos kínjai alatt, egy részük visszafordulna, más részük megszöknék, egy csomó elveszne a jégszakadékokban . . . s az eredmény?

Alig valamivel több a semminél.

Hiába lenne a titokzatos északi Sphinx már csak egyetlen földrajzi fok távolságra vagy csak fél foknyira is ettől a minta-expedíciótól, ha ez a fél fok kilométerekben megközelíti a *hatvan* kilométert — oly ellenséges, zord és veszélyes területen, a hol egyetlen

kilométer legyőzése is majdnem képtelen emberi munkába, gyötrelembe és erőfeszítésbe kerül.

Ily körülmények között akaratlanul oda lyukad ki a hajdú ész, hogy az északi pólus még sok utazót és számos hősies expedíciót fog megemészteni, de mindaddig elérhetetlen marad, míg valamely nagy birodalom trónján oly uralkodó fog ülni, ki akár szeszélyből, akár hiúságból, akár nemesebb tudomány-szomjból így fog szólni: «Ezennel pedig megparancsoljuk, hogy derék hadseregünk induljon el az északi sarkra és hódítsa meg.»

Ha születni fog valamikor ily uralkodó — talán száz, talán ötszáz év múlva — akkor rövid két esztendő alatt tisztában lesz a földrajzi tudomány az északi sarkkal. Máskülönben soha. Mert el lehet ütni ezen az ötleten a port, ha tetszik, viczcsekkkel is, főleg ha fűtött szobában, szivarszó mellett vesztegeti rá valaki eszének fölöslegét — a dolog komoly lényegén ez azonban mitsem változtat. A lényeg pedig az, hogy csak egy katonai fegyelem alatt álló erős hadsereg győzheti le az arktikus világ rengeteg jégkolosszusait és egyéb nagy akadályait. Egy hadsereg, mely vasutat épít (mint harmadéve a Baikal jégére), fűtőanyagot, élelmet, ruhát, műszert és minden egyebet szállít, a mire szüksége van. Ostromágyúkat és torpedókat a jég összetörésére és fölrobbantására, ecrasit-aknákat a szakadékok szétzúzására és kitöltésére, hogy lerakhassa a vasúti vágányokat mindig tovább és tovább . . . egész a pólusig. Egy hadsereg, a mely vasfegyelem alatt áll. A hol az utolsó baka is tudja, hogy vissza egy lépést sem tehet, csak előre. Különben főbe lövik. Mert minden hiába — *ez* a leghatékonyabb erkölcsi sarkantyú, melyben a tömegek összetartásának és engedelmességre kényszerítésének nehéz munkájában leginkább meg lehet bízni.

Egy ilyen nagy hadsereg igen is el fogja érni az északi pólust. Bár megint csak bizalmatlan hajdúészszel gondolkozva, aligha remélhető, hogy akadni fog egyhamar uralkodó, a ki ezt a «*splendid vanity*»-t elkövesse és ha

valaha valamelyik talán mégis csak elköveti: vajjon sokkal többet fogunk-e tudni, mint most?

ABONYI ÁRPÁD.

Krónika.

Nehogy valaki azt higgye, hogy idén a delegációt trónbeszéddel nyitották meg! Nem, csak egypár sótalan és borstalan mondattal, a mi most már nyilvánvalóvá teszi a vak előtt is, hogy a delegáció a világeért sem parlament s különösen nem közös birodalmi parlament, hanem csak afféle bizottsága — egyik a magyar, másik az osztrák parlamentnek. Ezt jelképezi a sietség is, melylyel: nem a közös kormánynak, mert ilyen nincs, hanem a közös minisztereknek, hogy ne mondjam ügyvivőknek, megszavazták az indenitást. Ez a lefokozása a delegációnak s a közös kormányzatnak, vagy, pontosabban szólva, ügyvitelnek, s e réven való kidomborítása Magyarország önálló államiségának s nem holmi Gesamtreichba való tartozásának; alkalmasiint így is tolytatódik, s a delegáció tüntető fitymálással szavaz majd meg a külügyi, illetve hadügyi ügyvivőnek mindent, a mi a külügyi, illetve hadügyi ügyvitelre kell. Hogy fájhat majd ez a külügyi, illetve hadügyi ügyvivőnek s hogy irígyelhetik ezek az urak a közös pénzügyi ügyvivővel együtt az angol vagy a franczia külügyi, hadügyi és pénzügyi minisztereket, hogy azok két parlamenti házban is felelhetnek külügyi és hadügyi politikájukért, míg ők csak egy alárendelt bizottság előtt beszélhetnek! S mennyire elszégyelheti magát Anglia és Franciaország azért a fontoskodásért, hogy ő náluk kormány, parlament s uralkodó vagy elnök teljes apparátussal és együtt végez külügyet és hadügyet, míg a független magyaroknál egy parlamenti bizottság két idegen állampolgárral entre poire et fromage végzi el gavallérul ezt a lappáliát! A mai természet-tudomány tanítása szerint a fejlődés legfőbb törvénye a gazdaságosság: a legnagyobb eredménynek legkisebb apparátussal való elérése.

Bizonyos, hogy e törvény szerint Magyarország legtetűjén áll az európai és amerikai fejlődésnek, mert hol van még egy ország, mely különségét és függetlenségét ily csekély, ily lenézett, ily kevés vizet zavaró apparátussal tudná kidomborítani?! Az idegen ugyan azt mondhatná, hogy ez hajszálíg ugyanaz, mint a mit más országokban kabinetpolitikának, más álladalmakban abszolutizmusnak, más birodalmakban gyarmati patriarkalizmusnak neveznek. De ez csak azt mutatja, hogy az idegen még mindig nem ért fel a közjogi gondolkodásig, mely éppen a hajszálaknak s a hajszálak beretvaéllel való hasogatásának tudománya.

. . . A terrorizmus közepett, mely nálunk újabban politikai divattá lett, mind bátortalanabban s reménytelenebbül hangzik fel még olykor a figyelmeztetés, hogy nem a közjogi, a gravaminális politika az igazi magyar nemzeti politika, s hogy ez a közjogosi nem használ a magyar nemzet függetlenségének s önállóságának. De még ez a figyelmeztetés is úgy nézi, hogy e közjogosi csak üres, csak haszon nélkül való szélmalomharcz, s nem veszi észre, hogy valósággal kárára volt, még pedig nagy kárára, a magyar önállóságának s függetlenségének.

Deák Ferencz és Andrássy Gyula még nem rémült el a birodalom szótól — a kiegészítési törvényben még benne van, hogy e monarchiát jelölje. Mi nem fogadjuk el ezt a szót, mert gesammtreichos izét érezzük, nem fogadjuk el a közös kormányt sem s lefokozzuk a delegációt is, nehogy birodalmi parlament színe legyen. Mit érünk ezzel? Azt, hogy nincs közös kormány, nincs közös parlament, s a magyar kormány s a magyar parlament ura a külügyeknek s a hadügyeknek? Dehogy — csak azt érjük el, hogy a közös kormány császári kormány; parlament, amelynek feleljen, nincsen, s az állami élet legfontosabb két ágában: külügyekben s hadügyekben nemcsak hogy megvan a Gesammtreich, de ennek a Gesammtreichnak a császár abszolút ura, mint a czár a muszkának s a kormánya feltétlen udvari miniszterium.

A külügyminiszter személye és tehetsége válogatja, hogy ez az abszolutizmus felvilágosodott-e, vagy világosság nélkül való. De abszolutizmus.

S maga az abszolutizmus nem volna baj, még mindig igaz néhai jó Kecskeméthy Aurélnak az a tétele, hogy a magyarnak csak egy kormányforma való: a felvilágosodott abszolutizmus. Csakhogy *ki* minálunk ez az abszolutizmus? A császári hatalom sem magában a császár személyében erős, hanem, mint minden fejedelmi hatalom, a legnagyobb erő által a sok erő közt, a melyre számíthat, melynek érdekeivel az övéi egybeesnek.

Melyik a mi monarchiánkban a nagyobbik erő? Ausztria.

*

A mit szegény Beksics Gusztáv a mi közjogunk legfőbb erejének ítél: azt, hogy Ausztriával való összefüggésünk nem egyenes, és mi nem Ausztriával, csakis az egyben osztrák és magyar királylyal vagyunk szerződésben, szövetségben s összeköttetésben: ez a magyar önállóságnak legnagyobb gyengéje. A magyar király dönt a kvóta felől. A magyar király ura a hadseregnek. A magyar király vezére a külpolitikának. Nekünk semmi közünk Ausztriához, nekünk csak a magyar királyhoz van közünk. Csak az a baj, hogy a magyar királyhoz Ausztriának is van köze, több köze van hozzá, mint nekünk, mert erősebb, tehát számba veendőbb mennyiség, mint mi, s a vége az, hogy a magyar király felségjogai, a magyar királylyal való szerződéseink és szövetségünk révén Ausztria szentül, sérthetetlenül és felelőtlenül uralkodik rajtunk, mert a magyar király szent, sérthetetlen és felelőtlen. Ha mi őszintén beleilleszkednénk a monarchiába, ha nem felmondásra kötött gyanánt kezelnök Ausztriával való szövetségünket: nemzettől nemzethez, államtól államhoz, parlamenttől parlamenthez, szépen megegyezhetnénk egymással, mind növekedő hatáskörével a nemzeti abaratoknak, s mindinkább rovására a fejedelmi abszolutizmusnak. De mivel a két fél csak a fejedelmen keresztül függ össze

egymással s viszont ez összefüggés a fejedelemben ölt testet, végzetes circulus vitiosus támad, melyben a monarchia összefüggései a fejedelmi hatalmat, befolyást és korlátatlanságot nevelik, viszont a fejedelem szentsége, sérthetlensége és felelőtlensége fedi a monarchia összefüggését, s annak legfontosabb ügyei valójában abszolútan, mert igazában miniszteri felelősség és parlamenti ellenőrzés nélkül vitetnek. III. Károly királyunk, mint császár e néven hatodik, nem hiába volt a legnagyobb diplomata a Habsburgok között: tudta, mit cselekszik, mikor a *pragmatica sanctio* felől nem engedte az osztrák és a magyar rendeket egymással egyezkedniök, s kijelentette, hogy a magyar rendeknek egyedül és csakis ő hozzá van közük. Ezen a közön át nagyobb, mert ellenőrizetlenebb és felelőtlenebb ura Ausztria Magyarországnak, mint volna akár egy *Gesamtreich*-ban és magyar képviselőkkel *verstärkt Reichsrat* révén.

IGNOTUS.

A NAGYBÁCSI ÁLMA.

Dosztojevszkij M. Tivadar elbeszélése.

•Oroszból fordította SZABÓ ENDRE.

I. fejezet.

Moszkáleva Alekszandrovna Mária mindenestre az első dáma Mordaszovban: ehhez semmi kétség nem férhet. Úgy viseli magát, mintha neki senkire sem volna szüksége, ő rá ellenben mindenkinek szüksége volna. Igaz, hogy úgyszólván senki sem szereti őt, sőt sokan a legőszintebben gyűlölik: hanem aztán mindenki fél ám tőle s ez neki elég. Ez már magasabb politika. Hogyan lehet az például, hogy Alekszandrovna Mária, a ki roppantul szereti a szószátyárkodást, mások megszólását s egész éjjel nem tud aludni, ha az előző napon nem hallott valami ujságot, mégis úgy tudja magát viselni, hogy senki el nem képzelné róla, hogy ez a méltóságos külsejű dáma a világ első pletykálója, leg-

alább Mordaszovban? Ellenkezőleg azt lehetne képzelni, hogy a mendemonda az ő jelenlétében kénytelen elhallgatni; kénytelenek elhallgatni és pirongani a szószátyárkodók, mint iskolás gyerekek a tanító úr előtt s hogy ő előtte nem lehet másról, mint a legmagasztosabb dolgokról beszélni. Tud ő például egynémely mordászoviakról olyan kapitális skandalumot, hogy ha ő azokat alkalomadtán elmondaná úgy, a hogy ő azokat elmondani tudja s be is bizonyítaná úgy, a hogy bebizonyítani tudja, hát rögtön lisszaboni földindulás volna Mordaszovban. Ő azonban igen hallgatag e titkokat illetőleg s azokat csak a legnagyobb szükség esetében mondja el, akkor is csak a legbensőbb barátainak. Ő csak ijesztget, czélozgat, hogy ezt vagy azt tudja, de inkább szereti az embereket vagy dámákat folytonos félelemben tartani, mint véglegesen megrémíteni. Milyen ész! milyen taktika!

Alekszandrovna Mária köztünk mindig ki-tünt az ő kifogástalan *comme-il-faut*-jával, a melyet mindenki mintaképpül tartott. A *comme-il-faut* tekintetében neki Mordaszovban vetélytársai nem lehettek. Meg tud például valakit ölni, összetörni, megsemmisíteni egy-egy szóval s ezt az önök tanúskodása mellett; és mégis úgy tesz, mintha ő maga észre sem vette volna, hogy ezt a szót kiejtette. Az pedig már magától értetődik, hogy ez a legelőkelőbb társasághoz illő dolog. Általában ő az ilyen fogásokkal felülmulta magát Pinettit is.

Összeköttetéseinek se szeri, se száma. Sokan, a kik Mordaszovban megfordultak, elragadtatással távoztak onnan, sőt később is leveleztek Alekszandrovna Máriával. Valaki még verset is írt a mi derék dámánkhoz s ő azt büszkén mutogatta mindenkinek. Egy ott járt író neki ajánlotta legújabb elbeszélést, a melyet különben fel is olvasott volt a kiváló dáma egyik estélyén, s ez rendkívül kellemes hatást idézett elő. Egy német tudós, a ki Karlsruhéból csak azért utazott ide, hogy tanulmányozzon egy különös szarvasbogarát, a mely a mi kormányzóságunkban

tenyészik, négy kötet in quarto munkát írt erről a bogárról s annyira el volt bájolva az Alekszandrovna Mária szives fogadásától, hogy a mai napig is tiszteletteljes és erkölcsös levelezést folytat vele Karlsruhéból. Alekszandrovna Máriaát összehasonlították már bizonyos tekintetben Napoleonnal is. Ezt persze tréfából, az ellenségei tették, inkább a karrikatúra, mint az igazság kedvéért. De bár elismerem ez összehasonlítás furcaságát, mindazáltal bátorkodom egy ártatlan kérdést tenni: ugyan miért szédült meg végre Napoleon, a mint túlságosan magasra jutott? A régiiek azt mondták, hogy azért, mert Napoleon nemcsak királyi házból nem származott, de még csak jóvérű gentilhomme sem volt; ennek következtében természetesen végre is megrémült a magas pozíciójától s eszébe jutott az őt megillető hely. Daczára e feltevés szemmel látható elmésségének, a mely a régi francia udvar legfényesebb korára emlékeztet, a magam részéről bátor vagyok még egy kérdést tenni: miért van az, hogy az Alekszandrovna Mária feje soha, semmi körülmények közt meg nem szédült s hogy ő mindig megmarad első dámának Mordászovban? Mert voltak például olyan esetek, mikor mindenki így szólt: «No, mit cselekszik ilyen nehéz körülmények közt Alekszandrovna Mária?» S ím: a nehéz körülmények a mint előálltak, azonképen el is enyésztek. Maradt minden a régi jó rendben, sőt még jobb rendben, mint azelőtt. Mindnyájan emlékeznek például arra, mikor a férje, Matvéjics Atanáz szolgálatra alkalmatlan volta és gyengeelméjűsége miatt, amelylyel egészen megharagította a megjelent revizort, állását elvesztette. Mindenki azt hitte, hogy Alekszandrovna Mária elveszti a lélekjelenlétét, megalázkodik, kérni, könyörögni fog, egyszerűen leszáll a magas lóról. Szó sincs róla! Alekszandrovna Mária felfogta, hogy most már semmi könyörgés nem használ s úgy rendezte a dolgait, hogy semmit sem vesztett a társaságra való befolyásából s még ma is az ő háza az első ház Mordászovban. Az ügyész felesége, Antipova Nikolajevna Anna,

az Alekszandrovna Mária esküdt ellensége, bár látszólag jó barátnéja, már győzedelmet trombitált. De mikor látta, hogy Alekszandrovna Máriaát nehéz zavarba hozni, mindnyájan belátták, hogy az sokkal mélyebbre eresztette gyökereit, mint képzelték.

(Folytatjuk.)

Jegyzetek.

Összeférhetetlenség a megyéknél. Andrassy Gyula belügyminiszternek igazán igen magas színvonalon álló politikai és kormányzati képességei vannak. Csak az a kár, hogy a kormányzati és politikai kérdésekben való iskolázottságából hiányzik az állam gazdasági életének az ismerése. Így azután a belügyminiszter úr intézkedései sokszor értékes előkelő kormányzati erkölcsök alkotásai, de végrehajtásuk úgy van beállítva, hogy azok egészen biztosan végrehajthatlanok maradnak. Így van ez a belügyminiszter úr legújabb alkotásánál, a megyei tisztviselők összeférhetlenségi ügyének rendezésénél is. A miniszter ugyanis hármas ismérvét állapítja meg az összeférhetlenségnek, még pedig: 1. ha a hivatalon kívül vállalandó állással járó elfoglaltság a hivatali állás kellő ellátásának ártana; 2. ha a mellékfoglalkozás teendői és a hivatali teendők közt érdekeltségi összeütközés volna; 3. ha a mellékfoglalkozással járó működés iránya olyan, mely a hivatali állás tekintélyének, az állam érdekének vagy a közérdeknek sérelmével jár. Ezek a szempontok, a melyek szerint a jövőben meg lesz állapítandó, hogy «valamely igazgatósági tagság, vagy más hasonló megítélés alá eső állás» a megyei hivatalnok által mellékfoglalkozásként ellátható-e vagy sem? Az ítélkezést a miniszter a «vármegye közönségére» bizza. — A mennyire szép és előkelő erkölcsökről tanúságot tevő az összeférhetlenségnek ez a rendezése formailag, épen olyan írott malaszt lesz az a végrehajtás tekintetében. Miért? Hát először is azért, mert a miniszter a foglalkozások minőségét és az egyes vállalatok karakterét taxative, vagy legalább exemplative föl nem sorolta. Azt mondja a miniszter, hogy így azt felsorolni nem lehet. A ki ismeri a gazdasági élet kialakulását, annak a törvényhatósági, megyei és állami hivatali szervekkel való érdekvonatkozásait, az biztosan nem helyezkedhetik az «általánosságok» kényelmes álláspontjára. Az ilyen általánosságok éppen arra valók,

hogy a közéletet korrumpáló praxist fejlesszenek ki. Látjuk ezt a képviselők összeférhetlenségi ügyének rendezésénél. A hol precíze körül lett írva az összeférhetlenség tilalma, ottan e törvény óta egy szál képviselőt sem látunk, de a hol csak általánosságok tiltják ki az összeférhetlen utakról a képviselőket, mint a közszállítási, szubvenzionálási stb. közbenjárási ügyekben, ott ma még vigabban kilincselnek a miniszternél, államtitkárnál és egyéb hivataloknál, mint azelőtt. A gazdasági élet kereskedelmi, hiteli, ipari stb. vállalati alakulásai mai más formájukban, az összeférhetlen utak járásában olyan fogható képet mutatnak, hogy igenis a miniszternek módjában állott volna részletesen rámutatni mindazokra a vállalatokra és állásokra, a melyektől a megyei tisztviselőt eltiltja. — Még nagyobb hiányossága a rendelkezésnek az, hogy az összeférhetlenség megállapítását a vármegye közönségére bízta. Hisz az összeférhetlen tisztviselők lelkiismeretlenségéből, az összeférhetlen utakból élők éppen a vármegye közönségében nyernek támaszt.

E közönségnek nagy része ugyanilyen utakat járt vagy akar járni, vagy ha nem akart és akar — akkor többnyire nem is ért hozzá. Szakértő, igazságos ítélkezés az összeférhetlenség főforgását illetőleg csakis egy centrális forumtól volna várható. Egy olyan forumtól, a melyben a politikai, a kormányzati, az adminisztratív, a társadalmi, a gazdasági érdekeltségek kiküldöttei oly arányban vesznek részt, hogy annak ítélkezésében tényleg az állami és társadalomgazdasági érdekek helyes kiegészítése jusson kifejezésre. Az összeférhetlenség helyes rendezése a legfontosabb politikai és társadalomgazdasági föladatok közé tartozik s így azt *csak* közigazgatási szempontokból rendezni nem lehet és nem szabad. (B. S.)

★

Az állam szénbányákat vásárol. Mikor az «Atlantica» nyomán megindult Magyarországon az angol szénrel való kereskedés, százával tolongtak politikai és társadalmi előkelőségek a kereskedelmi miniszteriumban valamelyik angol közvetítő szén-ofertjével. Olyan triviálisan ment ez a szénvigéczeskedés, hogy a kormány egyik oszlopos tagja az egyik előkelőbb ofertkináló előtt így kiáltott föl: «Úgy látszik, hogy ma már egész Magyarország angol szénrel kereskedik!» Ugyan-így vagyunk most az állam szénbányavásárlásával.

Most, hogy a kormány elhatározta, hogy az állam számára szénbányákat vásárol, alig van megye, község, a melynek valamelyik műszaki-politikai kapacitása szénbányára ne bukkanna, és hogy ezt a kormánynak potom pár millióért megvételre ne kínálná.

★

A magyar államvasuti hivatalnokok kormányorgánumok? Szegény m. á. v. hivatalnokok! Mennyiszer forgatják szegényeknek hivatalnoki karakterét! Mikor a kétségbeesés sztrájkba hajtotta őket, azonnal közhivatalnokok lettek, mikor mint adózási objektumokat kellett kezelni, megint magánhivatalnokokká minősítették vissza. Így ment ez a precedensek szerint esetről-esetre. Most meg Rakodczay bán mondta programjában, hogy «a félreértések közé tartozik az a kérdés is, hogy vajjon a m. á. v. hivatalnokai a kormány orgánumai-e?» Hát még ma is lehet erről beszélni?! Ma, mikor a magyar államkincstár egynehány száz milliót fektetett a horvátországi vasuti vonalakba. A m. á. v. horvát vonalai a magyar kincstár tulajdona, akár horvát, akár magyar területen van ez a vonal s ezt olyan kvalitású személyzettel látja el, a milyennel neki tetszik. Egy ilyen privát gazdasági kérdéshez a kiegészítés 57-ik szakaszának és a m. á. v. hivatalnokok minősítésének semmi köze nincs és nem is szabad hogy legyen.

TARTALOM: Általános választójog lajstromos népszavazással, írta: *Balogh Pál*. — A Macedon kérdés. — Művészet és üzérkedés, írta: *Ambrus Zoltán*. — A Sphinx, írta: *Abonyi Árpád*. — Krónika, írta: *Ignotus*. — A nagybácsi álma, Dosztojevski regénye. — Jegyzetek.

Az UJ SZEMLE

megjelenik minden hó 1-én és 15-ikén.

Előfizetési ára:	Az előfizetési pénzeket legcélszerűbb utalványon az UJ SZEMLE kiadóhivatalához. Budapest, V. Alkotmány-utca 23. beküldeni előfizetni lehet azonban minden könyvkereskedés utján is
Egész évre 24 kor.	
Félévre 12 kor.	
Negyed évre 6 kor.	
Egyes szám 1 kor.	

Az UJ SZEMLE kiadóhivatala:

FELELŐS SZERKESZTŐ: **ABONYI ÁRPÁD.**

Franklin-Társulat nyomdája

Olajfestésű arczképek.

300 koronától 1000 koronáig vászonra festve, életnagyságban, élőkintároló vagy fényképről is, valamint bármilyen festendő képek teljesen művészi kivitelben megrendelhetők:

Budapesten, VIII., Szűz-utca 3. szám alatt

SÁRRÉTI DARÓCZY festőművész műtermében.

Rendkívül finom érzéssel és diskrét egyéni modorossággal igazán jól megfestett, szemet és lelket gyönyörködtető műveim már eddig is sok budapesti és vidéki szalonok elsőrendű gyönyörű díszét képezik. A műpártoló közönség becses figyelmébe ajánlom a magyar hősök: Rákóczy, Kossuth, Petőfi, Aradi vértanúk arczképeit, szentképeket, tájképeket stb. mint általam is festett és festendő mesterművek megrendeléseit.

Vagyonos uri emberek mint művészpártfogók kerestetnek!

Az élet megújítása és meghosszabbítása az eredeti amerikai „Elektrophor“-ral.

Villamos orvosi gyógyító készülék magánhasználatra!!

A villamosság életerő!

A szenvedő, gyengélkedő és gyenge szervezete emberiség figyelmét felhívom arra, hogy ezt a villamos készüléket használja, mert az Elektrophor erősíti az idegeket, megújítja a vérünket, élesíti az eszünket és érzékeinket, a vérkeringésének és idegrendszerünknek a szabályos működését biztosítja és megóv bennünket minden betegségtől. Bourq dr. tanár, a párisi egyetem orvosi fakultásának tagja, az Elektrophorról a következőképpen nyilatkozott:

«Nemcsak köszvény, reumát, görcsöket, idegességet és asthmát gyógyítottak vagy legalább is enyhítettek ezer meg ezer olyan esetben «Elektrophor»-ral, a melyben az orvosok tudománya csodát mondott, hanem idegbetegségek, fejfájás, kólika, fülzúgás, álmatlanság, hipochondrikus állapotban levőknél, de különösen székrekedésben és aranyérbén szenvedők baja ellen alkalmazva, egy néhány nap múlva, de sok esetben néhány óra múlva is csodálatos enyhülést észleltek. Fájdalmas női betegségekben szenvedők majdnem biztos enyhülést és gyógyulást nyernek. Áldott állapotban levő nők sikerrel használhatják.»

Nem romlik! örökké tart! — Egy teljes kis készülék ára 25 K. Gyenge szervezete részére. Egy teljes nagy készülék ára 50 kor. Idült betegségek gyógyítására. Különleges Elektrophor igen erős árammal 100 kor. A pénz előleges beküldése vagy utánvét mellett szállítja Auffenberg József Budapest, VII., Verseny-utca 6. Az «Elektrophor» telepek nélkül ad villamos áramot évekig. Kötőműködéséért kezességet vállalok. Kezelése könnyű, miért is elismeréssel nyilatkozik használója rendszerint.

KAKUK ISTVÁN

orthopäda műcipész-mester

Budapest, Mária Terézia-tér 15.

Készíték fájós-, fagyos-, törött- és lúdtalpu lábakra jó járási cipőket. Parafás és gépes cipőkben különlegességeket magyar, francia és angol szabászat szerint, a modern kívánalmaknak megfelelően.

Kérem társadalmunk előkelőségeit, hogy alkalmi megrendeléseikkel megbizni méltóztassanak.

Minden előítéletet legyőzött már a

„RASOL“ KÉS NÉLKÜL BOROTVÁL!

EGÉSZSÉGES! KELLEMES! OLCSÓ!

1 kgr. ára 30-szori borotválkozáshoz K 2.40 helyben, vidéken 3 K előzetes beküldése mellett bérmentve. Utánvéttel 20 fillérrel drágább. — Egyedüli készítő:

„RASOL“ VEGYIPARI VÁLLALAT
Budapest, VI., Váci-körút 55. sz.

Postai és vasuti szétküldés naponta a világ minden részében. Kapható minden drogeriában és jobb fűszerüzletben.

Az oly csunya és kellemetlen női arciszőr eltávolítására legalkalmasabb a RASOLIN néhány perc alatt a szőrt az arczról vagy kézzel minden fájdalom nélkül eltávolítja. 1 doboz ára 2 K helyben, vidéken K 2.50 előzetes beküldése mellett bérmentve. Egyedüli készítő

„RASOL“ VEGYIPARI VÁLLALAT
Budapest, VI., Váci-körút 55. sz.

Postai és vasuti szétküldés naponta a világ minden részében.

Raktárak Budapesten:

Török József gyógyszertárában,	Király-utca 12. szám.
Neruda Nándor drogueriájában,	Kossuth Lajos-utca 7. sz.
Molnár és Moser	Koronaherceg-utca 11.
Detsényi Frigyes	Marokkói-utca 1. szám.
Detsényi Károly	Fürdő-utca 10. szám.
Fodor Márton	Király-utca 31. szám.
Ács Mihály	Lipót-körút 27. szám,

és minden drogeriában és illatszerekkereskedésben.

Magyarok! A kész ruha bécsi gyári munka!

Klein Adolf férfi-szabó-üzlete

Budapest, VI. Desseffy-utca 23. sz.

Készít mérték szerint öltönyt vagy felöltőt 15 forinttól feljebb valódi gyapju-szövet maradékból. — Több évi tapasztalatomat Neuländer Testvérek és Weiner és Grünbaum cs. és kir. udvari szabóknál szereztem.

Művészi munka.

Szabadalmi szám 16.794.

BECK KÁROLY

épület- és műlakatos

szab. ablakszellőztető készülék és önműködő zajnélküli ajtócsók-készítő.

Budapest, József-utca 14.

3500 darab már használatban van.

Mérték vétele végett sziveskedjék hozzám fordulni.

Ablakszellőzők árai:

Legnagyobb, legnehezebb és diszes	K 25.—
Rendes ablakok, iskolák, intézetek és magánlakásokhoz	" 13.—
Könnyebb, szimpla ablakokhoz	" 9.—
Klozetablak	" 7.60

Költségvetések ingyen.

Ablakszellőztető készülékeimet a következő nevezetesebb helyeken használják: Nemzeti Kaszinó, Kereskedelmi miniszterium, Ref. főgymnasium, M. kir. Ludovica, Kispesti állami elemi iskolákban. Több kórház és iskolában a fővárosban és vidéken is kitűnőknek bizonyultak.

Elsőrangú szálloda a fő- és székváros középontján.

PANNONIA SZÁLLODA

Budapest, VIII., Rákóczi-út 7,

a keleti és nyugati pályaudvartól egyenlő távolságban. A Nemzeti és Népszínház között.

Villamos vasuti közlekedés minden irányban.

...☎ TELEFON ☎...

Valamennyi vendégszoba és helyiség villamos világítással van berendezve.

Fürdőszobák, diszes olvasó-terem, villamos személy felvonó (Lift), gyönyörű üvegfedelű télikert stb. — Folyosók, lépcsőház, fogadócsarnok és télikert légfűtéssel vannak ellátva.

Mérsékelt árak.

Glück Frigyes, tulajdonos.

Az „UJ SZEMLE“ részére HIRDETÉSEK felvételnek a kiadóhivatalban

Budapest, VIII., Rákóczi-út 17. szám.

Alapítási év 1886.

KOVÁTS BÉLA

kocsigyártó

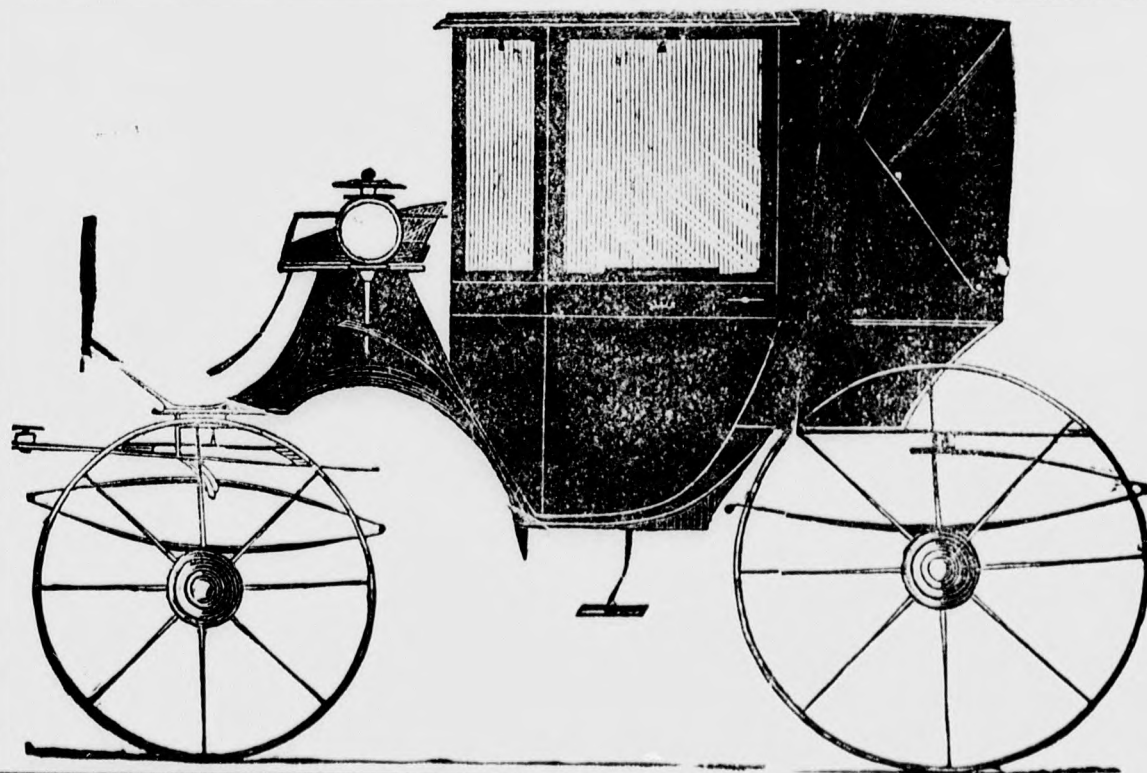
Budapest, V., Nádor-utca 39.

(a Curia mellett, az Országház szomszédságában.)

Ajánlja dúsan berendezett modern hintókocsiraktárát, valamint kevéssé használt különféle alaku szép és jó karban levő kocsijait igen jutányos árban. — Használt kocsikat becserél, vagy megvesz, átalakításokat és javításokat elfogad. Végre kocsikat gondozásra vagy bizományba elfogad.

Költségvetéssel s legujabb képes árjegyzékkel szívesen szolgál.

☛ Kitüntetve az ezredévi kiállításon. ☛

Franklin-Társulat nyomdája.